

CSALÁDI ÉLETRE NEVELÉS (CSÉN) MÓDSZERTANÁNAK FEJLESZTÉSE

SZAKMAI STANDARD

A kiadvány a Családbarát Ország Nonprofit Közhasznú Kft. EFOP-1.2.6-VEKOP-17-2017-00001 azonosítószámú Családbarát ország megnevezésű kiemelt projekt keretében készült.

Jóváhagyta:

Dr. Wernigg Róbert mb. szakmai vezető
Budapest, 2019. március 29.

Szerző:
Tirczka Imréné

EFOP-1.2.6-VEKOP-17-2017-00001 azonosítószámú Családbarát ország megnevezésű kiemelt projekt

Köszönetünket nyilvánítjuk *Dr. Görbe Évának* a szöveg véglegesítésében nyújtott önkéntes segítségéért.

Köszönet illeti mindazon CSÉN-ben dolgozó szakembereket, akik az elmúlt közel 3 évtized során kidolgozták és az ország különböző régióiban meghonosították a CSÉN gyakorlatát és jelen CSÉN Szakmai Irányelvek főbb tartalmi elemeinek kidolgozásában és a jógyakorlatok tapasztalatainak beépítésében segítséget nyújtottak, kiemelten a Kecskemét-Széchenyivárosi Közösségépítő Egyesület és a budapesti Életünk a család! Nonprofit Közhasznú Kft. Család Munkacsoportjainak tagjait.

Köszönetünket nyilvánítjuk továbbá *Dr. Görbe Évának* az anyag véglegesítésében nyújtott önkéntes segítségéért.

csaladbaratorszag@csbo.hu
www.csaladbaratorszag.hu

Budapest, 2018

Tartalomjegyzék

1. PREAMBULUM	5
2. CÉLKITŰZÉS	6
3. FOGALOMMEGHATÁROZÁS	7
3.1. Családi Életre Nevelés (CSÉN)	7
3.1.1. <i>Családi Életre Nevelés (CSÉN)-foglalkozások</i>	7
4. A CSÉN CÉLJA	9
4.1. Nevelési célok	9
4.1.1. <i>Személyiségfejlesztés</i>	9
4.1.2. <i>Szociális készségek fejlesztése</i>	9
4.1.3. <i>Csapatépítés, közösségfejlesztés</i>	10
4.2. Ismeretátadó, szemléletformáló tartalmi célok	10
5. A CSÉN CÉLCSOPORTJAI	11
5.1. Köznevelési (és felsőfokú) intézmények tanulói, hallgatói, iskolai osztályok	11
5.2. Szülők	11
5.3. Pedagógusok, gyermekekkel, ifjúsággal foglalkozó egyéb szakemberek (pl. védőnő, pszichológus, mentálhigiénés szakember, gyermekvédelmi felelős)	11
5.4. Intézményen kívüli oktatás keretében elérhető tanulók, egyetemisták, fiatalok, házasságra készülők és szülők	11
6. A CSÉN MÓDSZERTANA	12
6.1. Élménypedagógia	12
6.2. Együttműködés, partnerség	12
6.3. Rugalmasság, az adott csoporthoz, igényekhez való igazodás	13
6.4. Az érzelmi biztonság fenntartása	13
6.5. Páros foglalkozásvezetés	14
7. A FOGLALKOZÁSVEZETÉSHEZ SZÜKSÉGES KOMPETENCIÁK, A CSÉN-FOGLALKOZÁST VEZETŐ SZAKEMBER SZEMLÉLETE	15
8. SZAKMAI IRÁNYELVEK CSÉN-FOGLALKOZÁSOK GYAKORLATI MEGVALÓSÍTÁSÁHOZ	16
8.1. A CSÉN-foglalkozás típusai és célja	16
8.1.1. <i>Önálló CSÉN-foglalkozás</i>	16
8.1.2. <i>Tantárgyi keretbe integrált CSÉN-foglalkozás</i>	16
8.2. A foglalkozás jellemzői	16
8.3. A foglalkozás megvalósítása	17
8.3.1. <i>Tervezés, felkészülés, tanmenet készítése (ld. 1–2. sz. melléklet)</i>	17
8.3.2. <i>Foglalkozásvázlat készítése (ld. 1–2. sz. melléklet)</i>	17
8.4. Foglalkozás megtartása, sztenderd foglalkozáselemek	17
8.4.1. <i>Bemutakozás, ráhangolódás, a légkör megteremtése, esetleges ellenállás kezelése</i>	18
8.4.2. <i>Keretek, szabályok, szerződészkötés</i>	18
8.4.3. <i>A téma bevezetése</i>	19
8.4.4. <i>A téma feldolgozása</i>	19
8.4.5. <i>A foglalkozás lezárása</i>	19
8.5. Kiértékelés, visszacsatolás, foglalkozásértékelő kérdőív	19
8.6. A CSÉN-foglalkozások témái	20
8.7. Infrastrukturális és egyéb technikai feltételek	20

9.	A CSÉN-FOGLALKOZÁSOK VÁRHATÓ EREDMÉNYEI	21
9.1.	Rövidtávú eredmények	21
9.2.	Középtávú eredmények	21
9.3.	Várható hosszú távú eredmények	21
10.	A CSÉN MINŐSÉGÉNEK BIZTOSÍTÁSA, FENNTARTHATÓSÁG	22
10.1.	Rövid távú célok	22
10.2.	Középtávú célok	22
10.2.1.	Módszertani Központ – konzultációs lehetőség, kapcsolattartás.	22
10.2.2.	CSÉN intézményi meghonosítása külső szakmai támogatással	22
10.2.3.	Iskolánként CSÉN-munkacsoport létrehozása.	23
10.3.	Hosszú távú célok	23
11.	INDIKÁTOROK	24
12.	HIVATKOZOTT IRODALMAK	25
13.	MELLÉKLETEK	26
1.	SZ. MELLÉKLET A NEMZETI ALAPTANTERV KERETTANTERVI ANYAGÁNAK MODULJAI ÉS FŐBB TÉMÁI	27
1.1.	A NAT CSÉN KERETTANTERVI ANYAGÁNAK MODULJAI ÉS FŐBB TÉMÁI.	27
1.1.1.	Család.	27
1.1.2.	Társas kapcsolatok, kommunikáció, konfliktuskezelés.	27
1.1.3.	Jellem, értékrend.	28
1.1.4.	Önismeret, önértékelés.	28
1.1.5.	Nemiség, serdülőkori változások, szerelem, szexualitás, felelős párkapcsolat.	29
1.1.6.	Veszélyek, devianciák, lehetséges segítség.	29
1.1.7.	Változások kezelése, veszteségek	30
2.	SZ. MELLÉKLET: A CSÉN-FOGLALKOZÁS A GYAKORLATBAN – ALSÓ TAGOZAT	31
2.1.	Tanmenet alsó tagozat	31
TÉMAKÖRÖK:		32
1.	TÉMAKÖR: A CSALÁD.	32
2.	TÉMAKÖR: a BARÁTSÁG	32
3.	TÉMAKÖR: SZERETETNYELVEK	33
4.	TÉMAKÖR: JELLEM ÉS ÉRTÉKREND	33
5.	TÉMAKÖR: ÖNISMERET	33
6.	TÉMAKÖR: KÖZÖSSÉG – CSAPATÉPÍTÉS	34
7.	TÉMAKÖR: ÉRZELMEK	34
2.2.	Alsó tagozat óravázlat.	34
3.	SZ. MENNLÉKLET: A CSÉN-FOGLALKOZÁS A GYAKORLATBAN: KÖZÉPISKOLA 10. ÉVFOLYAM ELSŐ NEGYEDÉV	37
3.1.	Tanmenet, középiskola 10. évfolyam első negyedév	37
3.2.	Óravázlat középiskola 10. évfolyam	40
4.	SZ. MELLÉKLET: A CSÉN-FOGLALKOZÁSOK MINŐSÉGÉNEK BIZTOSÍTÁSA ÉS ÉRTÉKELÉSE, EREDMÉNYEK MÉRÉSE.	43
4.1.	Foglalkozásértékelő kérdések	43
4.2.	Rövid, szöveges reflexió	44

1. PREAMBULUM

A családi életre nevelés (a továbbiakban CSÉN) ügye Magyarországon egyre nagyobb szerepet kap. Számos intézményi és civil kezdeményezés indult azzal a céllal, hogy segítséget nyújtson a felnövekvő nemzedéknek eligazodni a serdülőkor útvesztőiben, sikeresen megküzdni a felnőtté érés buktatóival, iránymutatást adni a párválasztás, családalapítás fontos kérdéseiben és a felelősségteljes döntések meghozatalában. Mindezek korábban szinte csak a család feladatai voltak. A XXI. századra kialakult társadalmi tényezők (pl. a hagyományok, értékek relativizálódása, a nagycsaládok megszűnése, gazdasági válság, az anyák munkába állása, demográfiai csökkenés, az életritmus felgyorsulása, a tömegkommunikáció, a média és a közösségi oldalak elterjedése stb.) az emberi kapcsolatok és a család átalakulásához – esetenként széttöredezéséhez – vezettek. Számos, korábban a család által betöltött szerep gazdát cserélt vagy betöltetlené vált, a népesedési mutatók pedig zuhanni kezdtek.

A demográfiai mutatók drasztikus csökkenésének megállításához társadalmi szintű változásokra van szükség, amelyek a család intézményének megerősítését, működésének és megélhetésének biztosítását szolgálják. Állami szintű (pl. jogi, család- és oktatáspolitikai stb.) intézkedésekre van szükség ahhoz, hogy változás következzen be.

Az értékek relativizálódása miatt a nemzetközi trendek tapasztalata alapján a normák, keretek meghatározásában egységes jogi iránymutatás szükséges, amely társadalmi szinten meghatározza a nemzethez, a családhoz, az emberi élethez és méltósághoz való hozzáállást.

E tekintetben Magyarország Alaptörvénye a következőképpen fogalmaz:

„...valljuk, hogy együttélésünk legfontosabb keretei a család és a nemzet, összetartozásunk alapvető értékei a hűség, a hit és a szeretet.”

„... (1)Magyarország védi a házasság intézményét, mint férfi és nő között, önkéntes elhatározás alapján létrejött életközösséget, valamint a családot, mint a nemzet fennmaradásának alapját. A családi kapcsolat alapja a házasság, illetve a szülő-gyermek viszony. (2) Magyarország támogatja a gyermekvállalást. (3) A családok védelmét sarkalatos törvény szabályozza.”

(Magyarország Alaptörvénye, 2011)

A mai kort az állandó és rendkívül gyors változás, akceleráció jellemzi, mely új követelményeket támaszt a családokkal szemben is. A családi életre nevelésnél lépést kell tartani a társadalomban végbe menő változásokkal. Ez a változások gyorsasága miatt nehéz feladat, hiszen a jövőben családot alapítót kell felkészíteni a jelen követelményei közepette. A társadalmi változások idején a család is változik és a családok funkcióvesztése kapcsán kiemelkedik és felértékelődik az iskola és a közösségek nevelő szerepe, valamint a családi életre nevelés intézményi megjelenése.

2. CÉLKITŰZÉS

Jelen CSÉN szakmai irányelvek megfogalmazásának célja a preambulumban leírt számos állami, civil és egyházi kezdeményezés kapcsán

- a CSÉN-tevékenység egységes szakmai alapjainak meghatározása;
- útmutatás nyújtása a CSÉN-foglalkozások megvalósításához, hangsúlyosan a Családbarát ország kiemelt projektben megvalósuló 40 órás akkreditált Családi életre és kapcsolati kultúrára nevelés (CSÉN) képzésben résztvevők számára;
- a CSÉN minőségbiztosítási és fenntarthatósági szempontjainak rögzítése rövid, közép és hosszú távon.

3. FOGALOMMEGHATÁROZÁS

3.1. Családi Életre Nevelés (CSÉN)

Az intézményes családi életre nevelés (nemzetközi elnevezése Family Life Education – FLE) mai fogalom meghatározása komplex rendszerszemléletet mutat, magában foglalja az elméletalkotást, az empirikus kutatást és az ismeretek gyakorlatba való átültetését is.

A rendszerszemléleten keresztül az egészséges családi működésre összpontosít, elsősorban megelőzési célokkal, segítséget nyújtva abban, hogy az egyén megtalálja és betöltse a helyét a jelenlegi és a jövőbeni családi kötelekiben (National Council on Family Relations, 2011).

A CSÉN olyan oktató- nevelő tevékenység, amely a résztvevők szemléletformálásával és készségfejlesztésével, a személyiség fejlesztésével (önismeret, önértékelés, érzelmi intelligencia – kiemelten: szociális és életvezetési, kommunikációs-konfliktuskezelési készségek és kompetenciák fejlesztése) alkalmassá teszi a résztvevőket saját maguk objektív megítélésére, felelősségteljes döntések meghozatalára, tartós, mély kapcsolatok kialakítására, védelmezésére, és így nyújt segítséget az élethivatás betöltéséhez és a családalapításhoz.

A családi életre való alkalmasság Gorell szerint azt jelenti, hogy „... a fiatal felnőtt képes a számára megfelelő pár megtalálására, vele szoros kapcsolat kialakítására, családalapításra és a gyermekek harmonikus felnevelésére. A családi életre való alkalmasságnak igen fontos összetevője az autonóm, felnőtt életre való képesség – ezen belül az érzelmi igénybevehetőség, a problémamegoldás, konfliktuskezelés, és stresszfeldolgozás képessége. Ezek a tényezők pedig tágabb problémakörhöz vezetnek az önismeret és a személyiségfejlődés-fejlesztés tárgykörébe.” (Gorell, 1991, 28. p.)

Nemzetközi szinten a családi életre nevelés önálló szakmai diszciplínának számít. Az önállóságig vezető út lépéseiről jó összegzést ad az Arcus, Schvaneveldt, Moss (1993) (idézi Darling, Cassidy, 2014) által összegyűjtött az 1962–2011 közötti időszakot átfogó 23 CSÉN definíció.

Mivel a családi életre nevelés minden generációt érint, szükségszerűen sokféle szervezeti keretben működik. Az intézményes CSÉN tevékenységi köre elsődlegesen a gyermekek felé irányul, elsősorban az óvodai és iskolai oktatásban, de a felnőttek számára is elérhető kell legyen, és feléjük is közvetítenie kell családi értékeket és a családi élet megélésével kapcsolatos információkat (pl. szülők köre, családi szervezetek, baba-mama klub, házasságerősítő tréningek, jegyesoktatás stb.)

„A különböző keretekben zajló családi életre nevelő munkák közös vonásai a következő pontokban határozhatók meg:

1. Az egyén és a család minden életciklusára tekintettel vannak.
2. Az egyének és családok szükségleteire épülnek.
3. Multidiszciplináris a kutatásban és multiprofessionális a munkában.
4. Többféle keretben alkalmazható.
5. Inkább edukatív, mintsem terápiás megközelítésű.
6. Családi értékeket teremt és képvisel.
7. Kvalifikált nevelőket igényel, akik magukénak vallják a családi életre nevelés céljait.”

(Mihalec és mtsai, 2011, pp. 97–98)

3.1.1. Családi Életre Nevelés (CSÉN)-foglalkozások

Interaktív, a nem formális tanulási módszerek alkalmazásával CSÉN-témakörben (ld. még részletesebben 8.7 pont) jelen szakmai irányelvek alapján megtartott alkalmak, amelyek megvalósulhatnak:

- a köznevelés keretén belül óvodásokkal, általános és középiskolás tanulókkal és az ő szüleikkel, valamint egyetemistákkal (csoportfoglalkozás, NAT szerinti CSÉN-tanóra, tanóra pl. osztályfőnöki óra keretében, szakkör, különóra, tematikus projektnap, szemináriumi foglalkozás, szülői értekezlet stb.);

- az intézményen kívüli oktatás területén pl. gyermekekkel, ifjúsági közösségekkel, szülőkkel (közösségi foglalkozások, tábori alkalmak, kirándulások, Szülők Akadémiája sorozat stb.);
- a tanulókkal/ifjúsággal foglalkozó szakemberekkel, amennyiben ezen alkalmak nem nevezhetők szakmai továbbképzésnek az adott szakterület továbbképzéséről szóló törvény értelmében (pedagógusok esetében pl. egyszeri vagy többszöri, összesen 5 foglalkozási óránál rövidebb alkalom).

3.1.1.1. A CSÉN-foglalkozás vezetője

A vezető olyan személy lehet, aki CSÉN tárgyú akkreditált továbbképzést végzett, végzettsége szerint pedagógus (tanító, általános és középiskolai tanár), szociálpedagógus, óvodapedagógus, gyógypedagógus, fejlesztő pedagógus, hitoktató, oktatási-nevelési munkát segítő: orvos, védőnő, iskolai szociális munkás, pszichológus, mentálhigiénés szakember stb.)

A CSÉN szakmai irányelvei lehetőség szerint 2 fő foglalkozásvezető alkalmazását szorgalmazzák, különösen nagy létszámú osztályok/csoportok esetében (ld. még 7. pont: Kompetenciák, attitűd).

3.1.1.2. A CSÉN-foglalkozások gyakorisága

- **Rendszeres:** heti, kétheti vagy havi gyakorisággal egymást követő ún. dupla órában valósulnak meg a foglalkozások. (Ha ez nem oldható meg, 45 perces alkalmak is szervezhetők.) A foglalkozásvezetők lehetőleg több éven át kísérik a fiatalokat, lehetőséget teremtve a szemléletformáláson túl a készségfejlesztés hosszú, kitartható igénylő munkájára. A rendszeres foglalkozások tematikai és módszertani, ütemezési stb. tervezést igényelnek, ezért tanmenetet és hozzá óravázlatokat szükséges készíteni (ld. még 8. pont: Szakmai irányelvek).
- **Egyszeri vagy alkalmankénti:** egy-egy tematikus projektnap/lelkinap/egészségnap során valósulnak meg a foglalkozások, nem az órarend vagy más rendszeres beosztás szerint, hanem egyedi megállapodással. Az időkorlátok miatt elsősorban szemléletformálásra ad lehetőséget.

4. A CSÉN CÉLJA

A családi életre nevelés révén a résztvevők kapjanak segítséget az autonóm, felnőtt életre való tudatos felkészüléshez, a jövőbeni családalapításhoz. Erősödjön bennük, hogy a családról alkotott belső idealkép tudatos felkészüléssel, megközelíthető, megvalósítható. Végső cél, hogy megerősítse a családbarát szemléletet, a fiatalok jövőképeinek alapvető eleme továbbra is a család, a stabil párkapcsolat maradjon.

A fenti célok elérése érdekében a résztvevők kapják meg a szükséges eszközöket, tudást és támogatást. Igényes szakmai segédanyagok kerüljenek kidolgozásra (tanmenetek, óravázlatok, tábortervek stb.), amelyek értékközpontúan, korszerűen, tudományosan megalapozottan és ötletesen dolgozzák fel a mai kor fiataljait foglalkoztató, családdal kapcsolatos témákat.

4.1. Nevelési célok

A CSÉN nevelési célja alapvetően a résztvevők érzelmi intelligenciájának (EQ) fejlesztése, mely hozzásegíti őket, hogy kapcsolataik és majdani, saját maguk által alapított családjuk kiegyensúlyozott és harmonikus legyen.

Az érzelmi intelligencia komponenseinek fejlesztését Ezt a fejlesztést 3 szintéren összehangolva kell végezni: személyes, személyközi és közösségi szinten.

4.1.1. Személyiségfejlesztés

A nevelési céloknál megfogalmazott összehangolt fejlesztés személyes szintű megvalósításánál az alábbiak kiemelkedően fontosak:

- önismeretre segítés, reális önértékelés kialakulásának támogatása;
- önnevelés segítése;
- önkontroll kialakulásának segítése, fejlesztése;
- érett személyiség kialakulásának segítése;
- alkalmazkodóképesség növelése;
- kudarcűrő képesség növelése;
- reziliencia képességének fejlesztése;
- önbizalom erősítése, tudatosság, magabiztosság elősegítése;
- pozitív gondolkodás, realista optimizmus elősegítése;
- pozitív viselkedési és magatartásformák gyakorlása, megerősítése.

4.1.2. Szociális készségek fejlesztése

A nevelési céloknál megfogalmazott összehangolt fejlesztés személyközi szintű megvalósításánál az alábbiak kiemelkedően fontosak:

- kommunikációs képesség fejlesztése;
- érzelemkifejezés fejlesztése;
- kötődések kialakításának támogatása;
- együttműködésre való képesség fejlesztése;
- empátiás készség fejlesztése;
- tolerancia fejlesztése;
- a konfrontálódás és a nemet mondani tudás képességének megtanulása;
- konfliktuskezelés fejlesztése;
- érvelés-ellenérvelés gyakorlása;
- önérvényesítő képesség fejlesztése.

4.1.3. Csapatépítés, közösségfejlesztés

A nevelési céloknál megfogalmazott összehangolt fejlesztés közösségi szintű megvalósításánál az alábbiak kiemelkedően fontosak:

- felkészítés a csapatmunkára;
- a közös munka megélése;
- kezdeményezőkézség fejlesztése;
- peremhelyzeten lévő tanulók bevonása;
- a közösség és a tagok értékeinek felismerése;
- kiközösítés, zaklatás-megfélemlítés (bullying), bántalmazás megelőzése.

4.2. Ismeretátadó, szemléletformáló tartalmi célok

A harmonikus, boldog családi élet fontosságának tudatosítása, követhető pozitív minták bemutatása, a szükséges ismeretanyag és annak megvalósításához kapcsolódó praktikum átadása. 2013-tól a Nemzeti Alaptanterv (NAT) részeként a CSÉN akár tantárgyakba integráltan, akár önálló tantárgyként is megjelenhet. (Részletesen ld. 1 sz. melléklet)

A CSÉN ismeretanyaga hét nagy modulból áll:

1. Család
2. Kapcsolatok, kommunikáció
3. Jellem, értékrend
4. Önismeret:
5. Szerelem, szexualitás
6. Veszélyek, devianciák
7. Változások, veszteségek

5. A CSÉN CÉLCSOPORTJAI

5.1. Köznevelési (és felsőfokú) intézmények tanulói, hallgatói, iskolai osztályok

A CSÉN kiemelt célcsoportja a serdülőkorú fiatalok. A nekik tartott tematikus foglalkozások adják a munka gerincét. Ugyanakkor már óvodás kortól meg lehet kezdeni a CSÉN munkát, melyet egészen az egyetemista korosztályig lehet folytatni. A jó gyakorlatok adta tapasztalatok szerint az óvodai szocializációs munkát folytatni kell az alsó tagozatban, és meg kell kezdeni a tudatos edukációt a kommunikációs, szociális és életvezetési készségek minél korábbi fejlesztése érdekében.

5.2. Szülők

A CSÉN-foglalkozáson résztvevő gyermekek szülei részére a szakemberek tájékoztató alkalmakat tarthatnak, ahol bemutathatják, és néhány részletében közösen átélhetik a diákoknak tartott órákat. Így a szülők saját élményt szerezhetnek, a saját érzéseik és egyéni asszociációik alapján maguk is feldolgozhatják a gyermekek által a CSÉN-foglalkozáson átélt témákat, amelyek alkalmat teremthetnek további közös beszélgetésekre. Igény esetén a szülők számára önálló tematikus foglalkozássorozat is szervezhető.

5.3. Pedagógusok, gyermekekkel, ifjúsággal foglalkozó egyéb szakemberek (pl. védőnő, pszichológus, mentálhigiénés szakember, gyermekvédelmi felelős)

A **Családbarát ország kiemelt projektben** megvalósuló 40 órás akkreditált Családi életre és kapcsolati kultúrára nevelés (CSÉN)-képzésen, más CSÉN tárgyú szakmai továbbképzésen, módszertani bemutaton, vagy CSÉN-foglalkozás keretében zajlik a szemléletformálás vagy megerősítés, a szakmai és módszertani ismeretek megszerzése. A cél az, hogy a szakemberek maguk is be tudjanak kapcsolódni a családi életre nevelésbe, akár mint támogatók, akár mint foglalkozásvezetők. A továbbképzést követően a pedagógusoknak lehetőségük van a saját tantárgyukba integráltan használni ezt a programot, vagy akár önálló CSÉN-foglalkozást tartani. A gyermekekkel, ifjúsággal foglalkozó szakemberek pedig szintén a saját munkájukban, a saját szakterületükön tudják használni ezt a módszertant, tudást és segíteni a diákok családi életre nevelését.

5.4. Intézményen kívüli oktatás keretében elérhető tanulók, egyetemisták, fiatalok, házasságra készülők és szülők

A CSÉN-szakemberek az adott közösség/tábor/szülőklub stb. igényeinek felmérését követően tematikus foglalkozássorozatot, vagy egyszeri tematikus projektnapot tartanak. (Pl. fiatalok, házasságra készülők esetén a párkapcsolat, a termékenység, a gyermekvállalás áll a fókuszban.) Az egyszeri tematikus nap az információátadáson túl főként szemléletformálásra alkalmas, míg a foglalkozássorozat ezeken túl készségfejlesztésre is lehetőséget ad.

6. A CSÉN MÓDSZERTANA

A CSÉN-foglalkozások módszertana, foglalkozásvezetése, dinamikai felépítése és osztályhoz-csoporthoz való igazítása eltér a hagyományos frontális tantermi órától annak érdekében, hogy ezek minél hatékonyabban segítsék és szolgálják a téma élményszerű feldolgozását, megélését. Kiemelkedő jelentősége van többek között a nem formális tanulási lehetőségeknek, az élménypedagógiának, az együttműködés és partnerség kialakításának, a rugalmasságnak, az adott csoporthoz, igényekhez való igazodásnak, a foglalkozások során az érzelmi biztonság megeremtésének és fenntartásának, valamint a páros foglalkozásvezetésnek.

6.1. Élménypedagógia

A családi életre nevelés foglalkozások többnyire eltérnek a hagyományos frontális tantervi órától. A CSÉN módszerrel az élménypedagógiával dolgozik. Figyelemfelhívó szemléltető eszközök segítik a téma kibontását. A tudás átadása legtöbbször nem direkt módon történik. Az adott témába illő történet, kisfilm, helyzetgyakorlat, szituációs játék stb. kapcsán reflektált beszélgetés vagy vita során a tanulók maguk ismerik fel és fejezik ki a csoportban az értékes gondolatokat, igazságtartalmakat. Kialakul bennük a vágy és a készség a saját véleményük megfogalmazására, amiért egymást meggyőzve síkra szállnak. A foglalkozások módszertanilag arra készítetik a résztvevőket, hogy reflektáljanak a saját életükre, családi helyzetükre, illetve értő módon tekintsenek rá, és a későbbiek során képesek legyenek azt tudatosan formálni, alakítani. A módszer nem minősítéssel, hanem pozitív megerősítéssel dolgozik, a csoporttagok szólás- és vélemény szabadságát tiszteletben tartja. Ennek hatására nagyban növekszik a résztvevők önkifejezése, éneje, önreflexiós képessége, empátiája és toleranciája.

A kiscsoportos foglalkozásoknak köszönhetően érzelmi biztonság alakul ki, fejlődik a kapcsolatteremtési, kooperatív és empátiás készség, a résztvevők gyakorolják az egymásra figyelést. A helyzetgyakorlatok fejlesztik a csapatmunka, együttműködés képességét. A dramatikus elemek erősítik az előadói, improvizáló készséget. Az érzelmi bevonással hatékonyabbá válik az információátadás és a bevéődés is.

A számos alkotó jellegű foglalkozás nagy teret ad az önkifejezésnek, kreativitás fejlesztésének. A programban alkalmazott élménypedagógia mozgásba lendíti a kíváncsiságot, játékkedvet, kreativitást, fejleszti az önismereti, önszabályozási, önmotivációs, empatikus és a kapcsolatteremtési képességeket. A játszva tanulás, a saját élményt biztosító változatos programelemek a téma elmélyítését szolgálják, ezért a programban kiemelt szerepet kap a tapasztalati tanulás.

A CSÉN-foglalkozásokon kiemelt szerepe van a szemléltetésnek. A téma feldolgozását a csoport életkorához, jellegéhez illő tárgyak, ábrák, képek, történetek, zene, film stb. segítik. Ezen – lehetőleg minél változatosabb és sokszínűbb – eszközök segítségével az átadni kívánt tudáselemek könnyebben megjegyezhetőek és előhívhatóak lesznek. A foglalkozáselemek hatékonyságát, az ismeretek átadását nagyban segíti, ha kézzelfogható eszközöket adunk a résztvevők kezébe. A CSÉN-foglalkozásokon alkalmazott szemléltető tárgyak gyakran szimbolikus jelentésűek, amik segítenek elmélyíteni az átadni kívánt tartalmakat.

A helyzetgyakorlatok teret adnak az erőszakmentes kommunikációnak, a konfliktus- és stresszkezelésben való jártasság megszerzésének. A program során a résztvevők sok közös kalandban, kihíváson vesznek részt, ami számos közösségi élményt ad, erősíti a csoporthoz tartozás érzését és az önértékelést.

6.2. Együttműködés, partnerség

A családi életre nevelésben kiemelkedő szerepe van a foglalkozásvezetőnek, aki partneri viszonyban dolgozik a résztvevőkkel a kölcsönös tisztelet alapján, együttműködésre törekszik. Nondirektív módon vezeti a foglalkozásokat, interaktív feladatok segítségével elgondolkodtat, az együttgondolkodás élményén keresztül és nem az általa ki-mondott igazságok által tanulnak a csoport tagjai. A foglalkozásvezető az új ismereteket igyekszik – előadás helyett – közös munkával felfedeztetni; a megválasztott technikák összhangban vannak a közvetíteni szánt értékekkel. A jó

gyakorlatok tapasztalata alapján az érintettekben a saját maguk által felismert igazságok tudnak valódi szemléletformálást létrehozni, változást előidézni. Másfelől ez az elgondolkodtatás arra nevel, hogy tudjanak majd jól dönteni a résztvevők a saját életükben is.

A foglalkozásvezető dinamikus „érzékeléskapcsolatban” van a résztvevőkkel. Folyamatosan odafigyel, arra, hogy mi mozgatja őket, aktuálisan hol tartanak, mire van szükségük, időt és energiát szán a kapcsolat ápolására. Értő figyelemmel fordul a csoporttagok felé, viselkedését és kommunikációját a bátorítás és megerősítés jellemzi. Ez az élő kapcsolat (amiben benne rejlik a fejlődés lehetősége is) megteremti azt az oldott, bizalmi légkört, amiben a résztvevők befogadóak lesznek a CSÉN mondanivalójára, másfelől mintaként is szolgál számukra az emberi kapcsolataik megéléséhez.

A foglalkozásvezetőre jellemző a tolerancia, elfogadás, befogadás. Alapszabály, hogy nem minősít, mindenkinek joga van a saját véleményéhez, ha valaki nem akar, akkor nem kell megszólalnia. A foglalkozásokon szólás- és vélemény szabadság van. A foglalkozásvezető őszintén, erőszakmentesen, én-üzenetekkel kommunikál. (A jó gyakorlatok tapasztalata szerint a CSÉN-órákon nem feltétlenül a jó tanuló diákok szoktak megnyilvánulni leginkább.) Törekszik egyfajta intimitás kialakítására, amiben őszintén meg tudnak nyilvánulni a résztvevők. Az ebben a pozitív légkörben elhangzó hiteles információk, közösen végzett gyakorlatok, az órák alatt megszerzett tapasztalatok képesek a csoport tagjait a helyes irányba vinni. A foglalkozásvezető rendelkezésre áll a résztvevők számára a személyes beszélgetésekhez.

6.3. Rugalmasság, az adott csoporthoz, igényekhez való igazodás

A CSÉN sikerének kulcsa a foglalkozást tartó szakember és a csoport összehangolódása. Az egy-egy csoportban zajló munka irányát a foglalkozásvezető a résztvevők igényei, jellemzői alapján alakítja ki. Igyekszik csoportra szabott foglalkozásokat tartani. Iskolai osztály esetén az osztályfőnökkel (ha nem az osztályfőnök vezeti a CSÉN-t) való konzultáció segítségével határozzák meg a témát, és a megvalósulást is az osztályfőnökkel együtt értékelik. A foglalkozásvezető lehetőséget ad, hogy az osztályfőnök is bent lehessen az órákon, és aktívan bekapcsolódjon az ott folyó munkába. A foglalkozásvezető a szülőket is tájékoztathatja a szülői értekezleteken és más fórumokon a CSÉN-programról, elérhető és nyitott a fiatalok családja felől érkező kérdésekre, hiszen együtt tudnak igazán hatékonyan dolgozni a diákok családi életre nevelésén. A helyi lehetőségek szerint a foglalkozásvezető szülői foglalkozásokat is tarthat.

A foglalkozás vezetésében is jellemző a rugalmasság, spontaneitás: az óratartó óravázlattal készül a foglalkozásra, de ettől a csoport szükségleteit érzékelve, indokolt esetben eltérhet. Teret ad a foglalkozás közben felmerülő kérdéseknek, észreveszi, ha esetleg a téma érzékenyen érint egyes résztvevőket, ebben az esetben a foglalkozást vezető páros egyik tagja tud személyes odafigyelést biztosítani. Ha egy felmerülő probléma túlmutat a CSÉN-foglalkozás keretén, jelzi azt az osztályfőnök, az iskolai szakemberek és a szülők felé.

A témák megbeszélésénél az irányított, de egyben rugalmas kérdésfeltevés a jellemző. A beszélgetés vezetése a résztvevőktől kapott válaszok mentén zajlik, a foglalkozásvezető abból dolgozik tovább, amit a csoport tagjai a témával kapcsolatban megfogalmaznak.

6.4. Az érzelmi biztonság fenntartása

A foglalkozásvezető kompetenciája és feladata az érzelmi biztonság megteremtése és fenntartása a foglalkozás során. Ehhez nagy segítséget jelent, ha a fokozatosság elve alapján építi fel a foglalkozás menetét és bontja ki az adott témát. Már a tervezéskor, vagy akár egy spontán adódó helyzetben figyelnie kell arra, hogy az érzelmileg nagyobb igénybevételt jelentő témát feszültségoldásra alkalmas foglalkozáselemek kövessék.

Abban az esetben, ha a foglalkozással kapcsolatban a résztvevőkben ellenállás alakul ki, akkor annak kezelése/oldása elsőbbséget élvez a foglalkozás menetében. A foglalkozásvezető felfüggesztve az aktuális téma feldolgozását, teret enged az ellenállással kapcsolatos ventilációnak. Ha ez elmarad, akkor a résztvevők érdektelenné és elutasítóvá válnak, a bizalmi légkör megszűnik. (Ld. még 8.4.1. pont.)

6.5. Páros foglalkozásvezetés

A CSÉN-foglalkozásokat lehetőség szerint ketten tartják, mert így több figyelmet tudnak a résztvevőknek szentelni. Lényeges ez akkor is, amikor a téma feldolgozásához csoportbontás szükséges, mindegyik csoportot tudja kísélni egy-egy szakember. Ha a foglalkozás közben a téma érzékenyen érint egyes résztvevőket, akkor az egyik vezető tud velük külön foglalkozni, míg a másik viszi tovább a csoporttal a témát. A páros vezetés nagyon hasznos, mert mindkét szakember más aspektusból figyeli a foglalkozásmenetet, mást és mást érzékelnek, másra fókuszálnak, és így együtt hatékonyabban vezetik a foglalkozást.

A foglalkozásvezető párok kialakításánál fontos szempont, hogy az egyéniségük – lehetőség szerint – egészítse ki egymást.

A páros foglalkozásvezetés nagy előnye, hogy a gyakorlatban látható kapcsolati mintát ad a résztvevők számára. Az, ahogy ketten együtt dolgoznak, egymásra hangolódnak, figyelnek a társukra, többet mutat egy jól működő kapcsolatáról, mint ha csak beszélnének róla.

7. A FOGLALKOZÁSVEZETÉSHEZ SZÜKSÉGES KOMPETENCIÁK, A CSÉN-FOGLALKOZÁST VEZETŐ SZAKEMBER SZEMLÉLETE

A CSÉN-foglalkozások vezetéséhez az alább felsorolt kompetenciák megléte különösen fontos:

1. pozitív, megerősítő hozzáállás, bizalom;
2. partnerség a kölcsönös tisztelet megadásával;
3. a résztvevők személyiségének, személyes érzékenységének elfogadása, amely adekvát segítség az egyéni képességek, készségek fejlesztéséhez;
4. empátia, diszkréció;
5. a vélemény és szólás szabadságának tiszteletben tartása és megkövetelése;
6. őszinte, és a résztvevőket is erre ösztönzi;
7. kiegyensúlyozott (igyekszik megőrizni nyugodtságát és uralja az aktuális érzelmi állapotát);
8. reflektál saját magára és a csoportra is;
9. hiteles, kongruens: érzései, gondolatai és szavai összhangban állnak a cselekedeteivel és ennek megélését erősíti a diákokban is;
10. megfelelő keretek között lehetőséget teremt a résztvevők aktuális érzelmeinek kifejezésére;
11. elkötelezett a családi életre nevelés témái, hatékonysága és módszerei iránt (ez utóbbiakat tudatosan alkalmazza);
12. nyitott, előítéletmentes (foglalkozásokon a résztvevőkkel, diákok esetén a velük foglalkozó szakemberekkel, szülőkkel is nyitott);
13. rugalmas;
14. a foglalkozás, tanmenet tervezésében és kivitelezésében kiemelt figyelmet fordít a csoportjellemzőkre (korosztály, létszám, nemek aránya, dinamika, egyéni érzékenységek, aktuális hangulat, rendkívüli esemény stb.);
15. aktív, határozott és együttműködő a foglalkozásvezetésben és a keretek tartásában, de non-direktív a véleményalkotási folyamatokban;
16. pozitív visszajelzéseivel támogatja és bátorítja egyéni és csoportszinten is a résztvevőket;
17. ha a helyzet indokolja, nyitott saját adekvát élettapasztalatának megosztására;
18. figyelmet szentel saját személyiségének és szakmai tudásának folyamatos fejlesztésére.

8. SZAKMAI IRÁNYELVEK CSÉN-FOGLALKOZÁSOK GYAKORLATI MEGVALÓSÍTÁSÁHOZ

Tekintettel arra, hogy a CSÉN-foglalkozások eltérnek a hagyományos frontális tantermi óráktól, a pedagógus alapképzésnek nem része a CSÉN-nel kapcsolatos oktatás, ezért jelen szakmai irányelvek részletes iránymutatást adnak a foglalkozások gyakorlati megvalósításához szükséges főbb tudnivalókhöz.

Jelen Szakmai Irányelvek a köznevelési intézményekben megvalósuló foglalkozásokhoz ad konkrét útmutatást, az intézményen kívüli és a felsőoktatási intézményekben megvalósuló foglalkozások esetén azokat az iránymutatásokat kell figyelembe venni, amelyek adekvátan alkalmazhatóak.

8.1. A CSÉN-foglalkozás típusai és célja

8.1.1. Önálló CSÉN-foglalkozás

Önálló CSÉN-foglalkozás megtartásakor a teljes alkalom célja a CSÉN választott moduljának nevelési és tartalmi céljainak egy adott témakörben való aktualizálása. A foglalkozás egésze az aktuális választott téma szerinti szemléletformálásnak, készségfejlesztésnek, az átadni kívánt tudásnak és a mintaadásnak megfelelően van felépítve. Az elvárt célokat szolgálja az összes foglalkozáselem. Önálló CSÉN-foglalkozások legtöbbször rendszeres tanrendbe illesztett óra keretében vagy egyszeri, pl. tematikus projekt nap/egészség nap/lelki nap stb. keretében valósulnak meg. Javasolt rendszeresség a kéthetenkénti dupla óra. Ez alkalmat teremt a készségfejlesztésre, amelyhez időre van szükség, tervezett tudatos folyamatra, ami sok gyakorlást tartalmaz. Ilyenkor előre meghatározott tanmenet szerint, tematikus ívet felépítve következnek sorra az órák. Ha nincs mód a dupla órára, 45 perces tanórai keretbe is beilleszthető. (Amennyiben az intézmény pedagógiai programjában szerepel a CSÉN, úgy a 10%-ban szabadon választható tantárgyként dokumentálható.)

8.1.2. Tantárgyi keretbe integrált CSÉN-foglalkozás

Tantárgyi keretbe integrált CSÉN-foglalkozás megtartásakor a CSÉN-tartalmak egy adott tantárgyhoz kapcsolódóan jelennek meg, a szaktárgyi ismeretek átadása mellett másodlagos célként. Kapcsolódási pont lehet pl. az aktuális téma a magyar irodalom, történelem, etika, hittan, idegen nyelv, biológia, életviteli alapismeretek stb. órákon. De az integrált CSÉN úgy is alkalmazható, hogy a szaktárgyi tartalmakat mélyítse, pl. idegennyelv órán a beszélgetés, a gyakorlatok témája lehet a család vagy azzal kapcsolatos egyéb téma. Ezekben az esetekben a CSÉN csak rész célja a foglalkozásnak, nem határozza meg a felépítését, szerkezetét, nem kötődik az alkalom egy nagyobb tematikus CSÉN-ívhez. Elsősorban a tematikai felsorolásban (ld. 8.6 pont) rögzített témát dolgoz fel az adott szaktantárgy kereteihez igazítva. Célja a téma napirenden tartása, figyelemfelkeltés, információátadás, szemléletformálás, elsősorban a családbarát szemléletmód kialakítása, elmélyítése.

8.2. A foglalkozás jellemzői

A korábban részletezett CSÉN módszertani sajátosságok és a foglalkozásvezetéshez szükséges attitűdök és kompetenciák meghatározzák a foglalkozás alapvető jellemzőit. A legfontosabbak a következők:

1. őszinte, elfogadó, biztosságot adó légkör;
2. derűs, vidám, közvetlen hangulat;
3. partnerség;

4. következetesség és non-direktivitás;
5. empátia;
6. tapintat;
7. résztvevői szabadság a megnyilatkozásban;
8. értékek felvállalása;
9. erőszak- és manipulációmentes kommunikáció;
10. változatos foglalkozáselemek;
11. játszva tanulás;
12. élményekben való gazdagság;
13. gyakorlatias: hasznos, használható és felhasználható ötletek;
14. szemléletes, szimbolikus eszközök;
15. „kézzel fogható, megmutatható, elmesélhető, hazavihető”.

8.3. A foglalkozás megvalósítása

8.3.1. Tervezés, felkészülés, tanmenet készítése (ld. 1–2. sz. melléklet)

A CSÉN-foglalkozások megvalósításához a célcsoport életkorának, fejlettségének, érdeklődésének, meghatározó jellemzőinek és a tervezett alkalmak számának megfelelően átfogó tanmenetet készítünk, ami meghatározza az adott időszak (általában egy tanév) témáját és alapvető céljait. Ebbe a nagyobb gondolati ívbe illeszkednek bele az egyes foglalkozásvázlatok.

8.3.2. Foglalkozásvázlat készítése (ld. 1–2. sz. melléklet)

A CSÉN-foglalkozások megtartása előtt a tanmenetnek és a csoport aktuális állapotának megfelelően a csoportvezető pár foglalkozásvázlatot készít az alábbi szempontok szerint:

1. téma meghatározása: elsősorban a résztvevők érdeklődéséhez és a tervezett tanmenethez illeszkedjen csoportra szabottan, illetve a többi tantárgy aktuális tantervéhez is, hogy felerősítsék egymás mondanivalóját.);
2. nevelési célok rögzítése rövid magyarázattal;
3. módszerek, foglalkozáselemek kiválasztása a témának és a célnak megfelelően, a csoportdinamikát is figyelembe véve.

Fontos figyelembe venni az alábbiakat:

- az óravázlatot úgy állítsák össze, hogy érzelmileg a haranggörbét kövesse: a bevezető szakasz után következzen a nagy intenzitású rész, és a végén legyen levezetése az alkalomnak;
- a foglalkozáselemekhez felelőst rendeljenek (az óratartó pár közül melyikük vezeti);
- becsüljék meg, hogy az adott elem mennyi ideig fog tartani (mindig többel készüljenek, hogy rugalmasan tudjanak a csoporthoz igazodni);
- kerüljenek listázásra a foglalkozáshoz szükséges eszközök, kellékek, szemléltető eszközök.

8.4. Foglalkozás megtartása, sztenderd foglalkozáselemek

A foglalkozás megkezdése előtt fontos időt hagyni az előkészületre. Lehetőség szerint a térelrendezést úgy alakítsák ki, hogy az is a CSÉN céljait szolgálja. Általában jó, ha körben ülnek, úgy, hogy mindenki mindenkit lásson (ez nagyban erősíti pl. a partnerséget), de itt is figyelni kell a fokozatosságra, mert van olyan csoport, akit elsősre ez az egyenrangú helyzet frusztrál. A foglalkozáselemeknek megfelelően legyen hely a csoportbontásra, játékokra, szemléltetés bemutatására stb. A jó gyakorlatok tapasztalata alapján hasznos, ha külön CSÉN-terem van, aminek a légköre is már

a családi életre nevelést szolgálja: világos, tágas, otthonosan berendezett terem, szőnyeggel, függönnyel, a régebbi foglalkozások emlékét idéző képekkel, alkotásokkal, feliratokkal.

8.4.1. Bemutatkozás, ráhangolódás, a légkör megteremtése, esetleges ellenállás kezelése

A foglalkozások bizalmi légköre és a partneri viszony kialakításához szükséges, hogy a résztvevők egymást és a vezetőket ismerjék. Természetesen a bemutatkozásra fordított idő tekintetében különbséget kell tenni az első vagy egyszeri, illetve rendszeresen tartott foglalkozások között. Az egyszeri alkalom esetén a bemutatkozás rövidebb és a témával kapcsolatos, míg egy hosszabb folyamat esetén akár egész alkalmat igénybe vehet a kölcsönös ismerkedés. A bemutatkozás tartalmazhat önismereti és csapatépítő elemeket, ezen gyakorlatok segítségével a csoporttagok egymást is jobban megismerik és erősödnek a köztük lévő kapcsolatok, kialakul a mélyebb témák feldolgozásához szükséges légkör.

Fontos, hogy a bemutatkozás ne formális módon történjen: játékos, humoros és érdekes legyen a résztvevők intenzív bevonása mellett. A bemutatkozás kölcsönös, ahol a foglalkozásvezetők nyitott figyelemmel keresik a közös pontokat a résztvevőkkel, ezekkel is megalapozva a partneri kapcsolatot.

A nem formális bemutatkozás alkalmas az aktuális hangulat felmérésére, szükség esetén annak áthangolására, így segít megteremti a bizalmi légkört.

A CSÉN-foglalkozás során előfordulhat, hogy a csoportban, vagy a csoport egy részénél ellenállás tapasztalható. Az ellenállás kezelése mindig elsőbbséget élvez a témához képest: az ellenállás részleges vagy teljes feloldására időt és figyelmet kell szentelni a téma feldolgozása előtt, akár az erre szánt idő (jelentősebb) terhére is. A foglalkozásvezető nyílt, elfogadó módon teret enged az ellenállás kulturált kifejezésének – a résztvevők korától és összetételétől függően – szóban, vagy játékos, bevonásra alapuló formában. Az ellenállás kezelésének módja a CSÉN esetében az ítélezésmentes elfogadás és a megértés. Ennek során példát adhatunk a résztvevők számára a hatékony és együttműködő konfrontálódásra is – a fejlesztés általános céljainak megfelelően.

Az ellenállást okozhatja a foglalkozástól független esemény, az óra eltérő volta a hagyományos tanórakétól, de szólhat a témának is, illetve a foglalkozás vezetőinek. Az ellenállás különböző okait érdemes tisztázni és adekvát módon kezelni.

8.4.2. Keretek, szabályok, szerződéskötés

A foglalkozások menete jelentősen eltérhet a hagyományos tanórakétól, ezért fontos, hogy a külső kereteket a résztvevőkkel a foglalkozásvezető átbeszélje és közösen rögzítsék.

Ezen túl az eredményes foglalkozás érdekében és a biztonságos légkör kialakításához belső szabályok alkotása és betartása szükséges. A szabályalkotás közösen történik, amit a résztvevők közösen fogadnak el és (a korcsoportnak megfelelő módszertannal) hitelesítenek. A szabályok láthatóvá tétele, kihelyezése az osztályteremben vagy a helyiségben erősítheti azok betartását. A szabályalkotás kiterjedhet bármire, amit a résztvevők és a vezetők fontosnak találnak és betartását vállalják.

A szabályok a következő elemeket mindenképpen ajánlatos, hogy tartalmazzák:

- a szólás és vélemény, valamint a hallgatás szabadsága;
- ítélezésmentes meghallgatás (sem a megszólaló személye, sem a véleménye nem minősíthető), egyéni vélemények elfogadása és tiszteletben tartása;
- titoktartás (a foglalkozások során elhangzott egyéni gondolatok, érzések, események, visszajelzések kibeszélése, azzal való visszaélés súlyosan sérti a másik személyt, tönkreteszi a foglalkozások őszinte légkörét, ezért tilos. Tehát a másik személyével összefüggő kérdésekre értendő a titoktartás, minden résztvevőnek törekednie kell a diszkrécióra (a résztvevők a foglalkozás eseményeit, számukra értékes elemeit, a foglalkozás témáit egymás között, szüleikkel, barátaikkal megbeszélhetik, továbbfűzhetik, adott esetben éppen a foglalkozás ad apropót a téma megbeszélésére).

8.4.3. A téma bevezetése

A téma bevezetése szintén nem formális módon történik, a kezdő gyakorlat során a résztvevőket közelítjük a témához, elkezdjük a témával kapcsolatos gondolkodtatást. A téma bevezetése személyes elemeket tartalmazhat, amennyiben ez elősegíti a téma feldolgozásához szükséges légkört, illetve a résztvevőkkel a partneri viszonyt.

8.4.4. A téma feldolgozása

A téma feldolgozásánál a meghatározó szempont, hogy a csoport jellemzőihez igazodjon. Olyan módszert kell választani, ami a résztvevőket megmozgatja. A hangsúly a tapasztalati tanuláson van, olyan kötetlen, játékos formájú, sokoldalú, sokrétű, színes, változatos feladatokat, játékokat kell használni, amelyek elgondolkoztatják a csoportot. Módszertani gazdagság jellemzi a CSÉN-témák feldolgozását, a szakemberek bátran használhatnak különböző elemeket: kics csoportos vagy páros feladatokat, egyéni munkát, teljes csoportaktivitást. A foglalkozásvezetők határozott, de rugalmas óravezetéssel segítik a téma feldolgozását. A csoportdinamikai folyamatokra reagálva, a helyzetnek megfelelően változtatják az egyes foglalkozáselemeket, reagálnak az esetleges konfliktusokra. Elsősorban nem ők beszélnek, hanem kérdeznek, és a résztvevőket beszéltetik, a vitákban nondirektív módon vesznek részt. Az előrevivő hozzászólások pozitív megerősítésével vezetik a témát, arra sarkallják a csoportot, hogy az adott témán elgondolkozzanak. Olyan figyelemfelkeltő, érdekes és hasznos információkat közvetítenek, amelyek érintik a résztvevőket, használhatóak a mindennapi életben. Gyakran alkalmaznak a különböző témákat feldolgozó helyzetgyakorlatokat, amelyek közös, pozitív megélése később mintaként szolgálhat a résztvevőknek.

8.4.5. A foglalkozás lezárása

A CSÉN-foglalkozások lényeges eleme az alkalmak lezárása, amikor a résztvevőket kivezetjük abból az intenzív szellemi, lelki, érzelmi folyamatból, amibe a téma feldolgozásakor belevittük. Ennek a foglalkozáselemnek része a résztvevőtől való visszajelzés kérése, illetve az alkalmak végén gyakran szükség van a felmerült gondolatok lekerekítésére. Arra kell törekedni, hogy ne a foglalkozásvezető mondja ki a tanulságokat, hanem a résztvevők maguk tudják megfogalmazni, miben volt hasznos számukra a CSÉN-foglalkozás, mire jöttek rá, mire sarkallja őket ez a CSÉN-alkalom. De ez utóbbiakból csak annyit, ami megosztható, elég csak utalni rá, hogy pl. megfogalmazódott valami konkrét dolog. Fontos, hogy a foglalkozásvezetők hangsúlyozzák, hogy csak egy-két elhatározást tegyenek a résztvevők, apró lépések megtételére biztassák őket. (A nagy törekvések gyakran nem sikerülnek, ilyenkor a résztvevők kudarcként élik meg jó elhatározásukat.)

A foglalkozásvezető úgy kérjen visszajelzést, hogy az őszinte és reális legyen. Ehhez különböző életkorban más-más módszerek alkalmazása szükséges.

A foglalkozások végén javasolt a résztvevőknek egyenként saját CSÉN-dossziében vagy füzetben összegyűjteniük a foglalkozás során használt egyéni segédanyagokat, választott képeket, vagy saját maguk által leírt reflektív gondolatokat tartalmazó lapokat. Mindezek összegyűjtve egy-egy tanévben, illetve több tanéven át jól követhetővé teszik a résztvevők számára a témákat, illetve a személyes fejlődést, lehetőséget teremtenek a visszatekintésre, reflexióra.

8.5. Kiértékelés, visszacsatolás, foglalkozásértékelő kérdőív

A CSÉN-foglalkozás után az alkalmat vezető szakemberek közösen értékelik a foglalkozást. Segítségét ad ehhez a Foglalkozásértékelő kérdőív (ld. 4. sz. melléklet), amely tartalmazza:

- a legfontosabb skálán mérhető értékelési szempontokat (jelen esetben 10-es skálán, ahol a 10 jelenti a legjobbat);
- és egy rövid, tömör, néhány soros szöveges reflexiót.

A kérdőív rendszeres kitöltésével a foglalkozásvezetők egyfajta önellenőrzést végeznek a foglalkozás tervezésével, lebonyolításával és a célok megvalósulásával kapcsolatban. Nyomon követhetik a csoport fejlődését, saját atti-

tűdjük változását. Visszacatolásként az eredmények, levont következtetések és tapasztalatok a következő alkalmak tervezését és megvalósítását kell, hogy segítsék.

8.6. A CSÉN-foglalkozások témái

A NAT CSÉN kerettantervi anyagának moduljai az 1. sz. mellékletben megtalálhatóak. A tanmenetek és főként az óravázlatok megírásakor az egyes modulok kisebb tematikus részekre való bontása ajánlott.

- A család működése
- Társas kapcsolatok, kommunikáció, konfliktuskezelés
- Jellem és értékrend
- Önismeret és érzelmi intelligencia
- Szerelem, párkapcsolat, szexualitás
- Veszélyek és devianciák
- Változások kezelése

8.7. Infrastrukturális és egyéb technikai feltételek

- tágas terem, nem iskolapad jellegű teremrendezéssel, hanem körben ülve;
- flipchart tábla, papír, filctollak;
- megadott témákhoz szemléltető eszközök;
- vetítéshez laptop és vetítő.

9. A CSÉN-FOGLALKOZÁSOK VÁRHATÓ EREDMÉNYEI

A CSÉN komoly, következetes, kitartó, sok-sok gyakorlást igénylő munka. A szemléletformálásra, a készségfejlesztésre, a mintakövetés kialakítására időt kell szánni, de emellett rövid-, és középtávon komoly fejlődés figyelhető meg azoknál a csoportoknál, akik rendszeresen CSÉN-foglalkozáson vettek részt.

Az eredmények mérésére az Önellenőrző kérdőívek pontszámainak változása szolgál. (4. Melléklet)

9.1. Rövidtávú eredmények

Az érzelmi ventiláció lehetősége kapcsán szinte azonnal érzékelhető a résztvevőkben a megnyugvás és a külső környezetre való nyitottság, mielőtt meg tudták fogalmazni, ki tudták fejezni érzéseiket.

A más tanórán nehezen megnyíló tanulók is aktív szereplővé válhatnak a CSÉN-foglalkozásokon.

A CSÉN-foglalkozások lehetőséget teremtenek a csoportban/osztályban kialakult szerepek, dinamikai helyzet átrendeződésére.

Azon CSÉN-szakemberek, akik már 1–3 éves gyakorlati tapasztalattal bírnak, már nem csak önálló CSÉN-órán képesek arra, hogy teret engedjenek egy-egy rövid érzelmi ventilációnak az érintetthez intézett személyes kérdéssel, vagy egy mozgásos játékkal, hanem szakórán is. Az alaptantárgy tudásanyagának befogadására a ventiláció után nagyobb esély van. Így az oktatás hatékonyságát, valamint a tantárgyhoz és a pedagógushoz fűződő érzelmi kapcsolat erősödését figyelték meg. (Jó gyakorlatok tapasztalata alapján pl. fogadóórára érkezett szülők visszajelzései jelzik az érzelmi kötődés kialakulását.)

A foglalkozás központjába helyezett CSÉN témáról való elgondolkodás, saját vélemény és viszonyulás kialakítása.

9.2. Középtávú eredmények

A jó gyakorlatok tapasztalata alapján a rendszeres CSÉN-foglalkozást tartók megfigyelése és beszámolója szerint, akik legalább havonta dupla órában, egy éven át CSÉN-foglalkozáson vettek részt, azokban a csoportokban fejlődnek a szociális és kommunikációs készségek:

- a CSÉN témák beépülnek a tanulók gondolkodásába;
- jobban elfogadják és meghallgatják egymást a tanulók;
- együttműködőbbek;
- empatikusabbakká válnak;
- megerősödik a közösség;
- nő a tanulók aktivitása;
- fejlődik a saját vélemény, valamint az érzelmek megfogalmazásának és megosztásának képessége;
- csökken a csoportban a konfliktusok száma és a konfliktusok hevessége;
- fejlődnek a szociális készségek.

9.3. Várható hosszú távú eredmények

A rendszeres, szisztematikusan megtartott, hosszú éveken át folyó CSÉN-foglalkozások kiemelik a család értékét, mélyítik a családbarát szemlélet, hozzásegítik a résztvevőket ahhoz, hogy személyiségükben érett, érzelmileg művelt, felelős, döntésképes felnőtté váljanak, akik többségükben

- értéknek tartják a család intézményét;
- támogatják a családbarát közgondolkodást;
- kommunikációs, szociális és életvezetési készségeik fejlettek;
- képesek és a kellő időben (az egyéni élethivatás figyelembevételével) készek a felelős párkapcsolat kialakítására, családalapításra és a tervezett gyermekek vállalására.

10. A CSÉN MINŐSÉGÉNEK BIZTOSÍTÁSA, FENNTARTHATÓSÁG

10.1. Rövid távú célok

Jelen CSÉN Szakmai Irányelvek lefektetésével a CSÉN-foglalkozások egységessé tehetőek.

A foglalkozásokra való felkészülés, a gyakorlati megvalósítás, a foglalkozásértékelés és a visszacsatolás rendjének követésével a CSÉN-foglalkozások minőségét a foglalkozásvezetők rövid távon biztosítani tudják.

Fenntarthatóságát nagyban befolyásolja intézményi keretek között folytatott oktatás esetében az intézményi háttér. Támogató fenntartó és intézményvezető esetén az önálló CSÉN-óra bevezetése is és a páros óravezetés is megvalósítható. Ehhez szükséges az intézmény pedagógiai programjában rögzíteni a CSÉN-t. Tantárgyakba integráltan egy-egy pedagógus önálló döntése alapján, kevésbé támogató intézményi háttér esetében is megvalósítható. Ebben az esetben egy-egy pedagógushoz kötötten, egy-egy osztály esetében lesz hatékony, míg egységes bevezetése – a jó gyakorlatok tapasztalata alapján – egy egész iskolát, tantestületet tud évek alatt formálni.

Tekintettel arra, hogy egyelőre nem áll rendelkezésre sem tankönyv, sem munkafüzet, sem tanári kézikönyvsorozat, hiánypótló lenne a meglévő jó gyakorlatok alapján egy korosztálonkénti tanári kézikönyv-, tankönyv- és munkafüzet-sorozat kidolgozása 1–12. évfolyamig a meglévő kerettantervi anyaghoz.

10.2. Középtávú célok

10.2.1. Módszertani Központ – konzultációs lehetőség, kapcsolattartás

Rendszeres, negyedévente vagy félévente megrendezett szakmai napok (műhelybeszélgetések és módszertani továbbképzések, igény esetén szupervíziós alkalmak) szervezésével biztosítható a CSÉN-pedagógusok, szakemberek számára a szakmai tapasztalatok megosztása, további szakmai fejlődés és a motiváció fenntartása. Mivel a CSÉN-tanácsadó/pedagógus/egyéb szakember teljes személyiségével és nagy érzelmi befektetéssel készül fel, vezeti és értékeli a foglalkozásokat, ezért különös jelentőséget kap a csapatmunka és a kiegészítés megelőzése. A szakmai napok egyben lehetőséget teremtenek közösségbe kerülni más, azonos tevékenységet végző szakemberekkel és a korábbiakban felsoroltakkal együtt komoly védelmet jelentenek a kiegészítés szemben.

10.2.2. CSÉN intézményi meghonosítása külső szakmai támogatással

Mentorprogram: a családi életre nevelés program szervezett bevezetése és folyamatos szakmai kísérése érdekében végzett tevékenység. A mentorprogram elemei:

- rendszeres személyes, telefonos vagy elektronikus konzultáció;
- évente több CSÉN Szakmai Nap szervezése a szakmai továbbképzés, közös megosztás lehetőségének biztosítása, az egymástól való tanulás és a csapatépítés érdekében (ld. még 10.2.1. Módszertani Központ);
- iskolai kiszállások, amelyek keretében képzett és gyakorlott szakemberek (CSÉN-mentor-tanácsadók) bemutató CSÉN-foglalkozásokat tartanak vagy tekintenek meg, majd ezt követően megtörténik az alkalmazott foglalkozáselemek, a szakmai-módszertani háttér stb. közös értékelése, megbeszélése;
- a felmerült helyi igények alapján történő egyéb segítségnyújtás.

10.2.3. Iskolánként CSÉN-munkacsoport létrehozása

10.3. Hosszú távú célok

A rövid és középtávú célokon túl a hosszú távú fenntarthatóságot a CSÉN kötelező óraként való bevezetése jelentené a Nemzeti alaptantervben. Ehhez viszont a pedagógus alapképzésben is szerepet kell kapnia annak a képzési módnak, amely lehetővé teszi ennek a tárgynak az oktatását. Ide tartozik többek közt a mentálhigiénés alapképzés, valamint az alternatív pedagógiai elemek: az élmény- és drámapedagógiai, illetve a nem formális tanuláshoz kapcsolódó tudás; a gyakorlatban használható módszertani elemek tematikus, széleskörű átadása.

Ez hosszú távon biztosíthatja a CSÉN fenntarthatóságát, mert a pedagógusokat képessé tenné alapképzés szintjén az egyes tantárgyi ismeretek átadásán túl az érzelmi intelligencia, a kommunikációs, szociális és életvezetési készségek és a személyiség egészének fejlesztésére már az intézményi nevelés-oktatás kezdetétől egészen annak befejezéséig.

11. INDIKÁTOROK

CSÉN programra jelentkezők száma.

CSÉN programban résztvevők száma (tanulók, pedagógusok, szülők, egyéb szakemberek szerinti bontásban).

CSÉN programban résztvevő csoportok száma és jellege (tanulók, pedagógusok, szülők, egyéb szakemberek szerinti bontásban).

CSÉN programban résztvevő intézmények száma és jellege (fenntartó szerint: állami, egyházi, alapítványi bontásban).

A CSÉN keretében megtartott foglalkozások darabszáma, óraszám.

12. HIVATKOZOTT IRODALMAK

Darling, C., Cassidy, D. (2014). *Family Life Education: Working with Families. Third Edition*. Waveland Press

Gorell, B. G. (1991). *Családterápia és gondozás: Alapvető ismeretek a családokról és a családterápiáról*. Animula Kiadó, Budapest

Mihalec Gábor, Bakó Dorottya, Boróczki Beáta, Jámbor-Szabó Éva, Urbán Irma (2011). A családi életre nevelés története, módszertana és gyakorlata. Új Pedagógiai Szemle, 2011/1-5, 96-119. p.

https://folyoiratok.ofi.hu/sites/default/files/article_attachments/upsz_2011_1-5_09.pdf

National Council on Family Relations (NCFR). (2014). *Handbook for the Academic Program Review Application*.

https://www.ncfr.org/sites/default/files/2017-05/Directions_for_the_Academic_Program_Review_Application_Current.pdf

National Council on Family Relations Fact Sheet, 2011

https://www.ncfr.org/sites/default/files/2017-01/fle_fact_sheet_2011.pdf

Magyarország Alaptörvénye, 2011

51/2012. (XII. 21.) számú EMMI rendelet 7. melléklete

13. MELLÉKLETEK

Az 1. számú mellékelt a NAT CSÉN kerettantervi anyagának moduljait és főbb témáit tartalmazza.

Az 2–3. számú mellékletben bemutatott tanmenetek és hozzájuk kapcsolódó óravázlatok a már működő jó gyakorlatokból származó, konkrét, megvalósított anyagok. Az 2. sz. melléklet egy alsó tagozatos osztályé az Újhatvani Általános Iskolából, a 3. számú melléklet egy középiskolai osztályé, melyet az Életünk a család! Nonprofit Közhasznú Kft. CSÉN-tanácsadói valósítottak meg.

A 4. számú melléklet a CSÉN-foglalkozások minőségének biztosítását és értékelését, eredmények mérését szolgálja.

1. SZ. MELLÉKLET A NEMZETI ALAPTANTERV KERETTANTERVI ANYAGÁNAK MODULJAI ÉS FŐBB TÉMÁI

1.1. A NAT CSÉN KERETTANTERVI ANYAGÁNAK MODULJAI ÉS FŐBB TÉMÁI¹

A 2012-es NAT elsődleges fejlesztési területei között jelenik meg a CSÉN, amelyet tantárgyakba integráltan kötelezően meg kell valósítani, emellett a CSÉN-foglalkozások nem kötelező óráként az 1–12. évfolyamban heti 1 órában választhatók azokban az intézményekben, amelyeknek a pedagógiai programjában szerepel a CSÉN. Ehhez kapcsolódóan készítette el a Népesedési Kerekasztal (NK) önkéntes CSÉN munkacsoportja azt a kerettantervi anyagot, amely moduláris rendszerben került kialakításra: 7 nagy modult tartalmaz, amelyeket kisebb tematikai egységekre bont. A témák spirálisan építkezve 2 évfolyamonként ismétlődnek a résztvevők érettségéhez és korosztályi sajátosságaihoz igazodóan.

1.1.1. Család

A modul segíteni kívánja a résztvevőket abban, hogy a mindennapi életükben zajló történéseket jobban megértsék. Ehhez egyrészt szükség van bizonyos ismeretanyag átadására. Másrészt olyan szemlélet kialakítása a cél, amely a családot komplex rendszerként tekinti és segít megismerni annak működését. Ezáltal az életkor előrehaladtával egyre differenciáltabbá válik a diákok látásmódja, így a családi élet működéséből és összefüggéseiből egyre többet megismernek és megérteneik. Egyre több példát látnak maguk előtt, amelyet tudatosan alkalmazva elkerülhetik a káros, rossz berögződésből adódó sztereotip viselkedésminták alkalmazását és továbbadását. Várhatóan a kapcsolataikban, a problémáik kezelésében, az életük autonóm irányításában stb. tapasztalható lesz az egyre kompetensebb viselkedés. Fontos cél, hogy a tanulóknál a harmonikus családról alkotott belső ideálkép épüljön s erősödjön. Már az iskolai évek alatt ismerjék fel, hogy ezt lehetőségük van tudatos felkészüléssel az általuk alapítandó családban megvalósítani.

A család modul fő témái:

- a család értékessége, fontossága;
- családi szerepek és feladatok, munkamegosztás;
- a család működése;
- családon belüli kommunikáció;
- nevelői attitűdök;
- családtípusok;
- családban élő generációk;
- hagyományok, ünnepek a családban.

1.1.2. Társas kapcsolatok, kommunikáció, konfliktuskezelés

Az ember boldogságát, életminőségét leginkább kapcsolatainak minősége határozza meg, sokkal inkább, mint egyéni teljesítménye és az ebből fakadó anyagi helyzete. A tudatosság, a kapcsolatok szabályszerűségeinek ismerete, azok létrehozásának és ápolásának képessége befolyásolja az egyén életminőségét. A kapcsolatok fenntartása és ápolása minden emberi lény alapvető szüksége.

A modul célja a jó kommunikációs képességek kialakítása a résztvevőkben, annak erősítése, hogy tudjanak kapcsolatokat kezdeményezni, gondozni és védelmezni, ki tudják fejezni érzelmeiket. Ismerjék meg a kapcsolatok buk-

¹ http://kerettanterv.ofi.hu/07_melleklet_miniszter/k1_07_egyeb/index_csen.html

tatóit és a változtatáshoz szükséges eszközöket. A konfliktusokat tanulják meg olyan fokon kezelni és megoldani, hogy azok ne rombolják kapcsolataikat, a tanult készségekkel azokat erősítsék és intimitását növeljék. Tudatosítsák, hogy az egészséges határok áthágása miatt megfelelő döntést kell hozniuk egy kapcsolat megszakításáról vagy folytatásáról.

A modul fő témái:

- kommunikáció fajtái;
- erőszakmentes kommunikáció, asszertivitás;
- generációk közötti kommunikáció;
- konfliktuskezelés;
- virtuális világ jellegzetességei, tudatos médiahasználat;
- szeretettípusok, elfogadó szeretet,
- szeretetnyelvek, a szeretet kifejezésének módjai (elismerő szavak, minőségi idő, ajándékozás, szívességek, testi érintés);
- barátság fontossága, kialakítása, típusai;
- empátia, szolidaritás: beteg, fogyatékossgal élő emberek.

1.1.3. Jellem, értékrend

A cselekedetek (viselkedés, döntések) a jellemen alapulnak. A jellem pedig az értékrenden. Az értékek irányítják az ember cselekedeteit. Az értékrendünk abból táplálkozik, hogy mit tartunk igaznak és hamisnak, jónak és rossznak, helyesnek vagy helytelennek. A jó és a rossz kérdésével az erkölcs foglalkozik. Az erkölcs meghatározása pedig lehetetlen az ember meghatározása nélkül, ugyanis alapvető hatással van mindenre az életünkben az, hogy milyen választ adunk arra, hogy kicsoda az ember.

A modul célja, hogy a diákok megértsék a jellem és az értékek szerepét és fontosságát, kialakuljon bennük egy stabil, az egyetemes emberi értékeken alapuló értékrend, amely hosszabb távon jellembeli változást és így viselkedésváltozást eredményezhet.

A modul fő témái:

- értékek – a belső iránytű;
- érték közvetítő példaképek;
- a jellem fogalma, kialakítása, az önnevelés fontossága;
- döntésképeség;
- csoportnyomásnak, szélsőséges divatirányzatoknak való ellenállás;
- a szabadidő értékes eltöltése;
- illemtan.

1.1.4. Önismeret, önértékelés

Az egyik kulcstényező, amely meghatározza, hogy egy gyermekből megbízható, felelősségteljes felnőtt lesz-e, az, hogy milyen az önmagáról alkotott képe. Ez a családban alapozódik meg, és a környezettől kapott visszajelzések tükrében formálódik és szilárdul meg. A helyes önismeretre építve válnak képessé a gyermekek mások megismerésére, megértésére, elfogadására és tartalmas, tartós kapcsolatok kialakítására, fenntartására.

A modul célja annak elősegítése, hogy a diákoknak helyes önértékelése alakuljon ki, képessé váljanak felismerni, megérteni, elfogadni és hatékonyan használni saját erősségeiket és gyengeségeiket, valamint megtanulják önmagukat az aktuális trendek diktálta elvárásoktól függetlenül értékesnek, fontosnak és hasznosnak látni. Emellett cél a diákok érzelmi fejlődésének elősegítése, hogy képesek legyenek saját és mások érzelmeit felismerni, megfogalmazni, megérteni, elfogadni.

A modul fő témái:

- önismeret, reális énkép;
- önnevelés;
- személyiségtípusok;
- konfliktuskezelés;
- érzelmek;
- személyiségfejlődés.

1.1.5. Nemiség, serdülőkori változások, szerelem, szexualitás, felelős párkapcsolat

A fiatalok későbbi életminőségére kihat, hogy míg többségük vágyik a szerető, bensőséges és elfogadó kapcsolatra, a szexualitással kapcsolatban rengeteg információval és gyakran szélsőséges ellentmondásokkal találják szemben magukat. Sok esetben a családból hozott minta, a nemzetközi trendek és a „média” más és más értékrendet közvetít, ezért a fiataloknak nehéz eligazodniuk a nemiség, szexualitás, párkapcsolat kérdéseiben.

A modul célja, hogy segítse a diákokat kisiskolás kortól kezdve a nemi identitás megerősödésében, a nemek közötti alapvető különbségek megismerésében (nemi jelleg, agyműködés, kommunikáció stb.) és a férfi/női, illetve apa-/anyaszerepekkel kapcsolatos káros sztereotípiák lebontásában, a serdülőkori biológiai, lelki, viselkedésbeli változások pozitív megélésében, a termékenységtudatos szemlélet kialakulásában, ahol a gyermek mint ajándék jelenik meg. Elő kívánja segíteni a párkeresés és a párválasztás sikerét.

Fontos, hogy a diákok megismerjék a férfi-női párkapcsolatok formáit és az azokban megélt boldogság/csalódás lehetőségét, emellett kialakuljon bennük a családbarát szemlélet. Kellően felkészüljenek a harmonikus, boldog, elkötelezett párkapcsolaton (házasságon) alapuló érett, felelős, kiegyensúlyozott, egészséges szexualitásra. Ezentúl elsajátíthatják az egészséges szexuális élethez szükséges ismereteket. Az emberi fogantatás és a magzati fejlődés szépségének megismerése kapcsán fogalmazódjon meg bennük, hogy az emberi élet érték a fogantatástól kezdve a természetes halálig.

A modul fő témái:

- serdülőkori testi-lelki változások;
- szerelem, párválasztás;
- kapcsolati szintek;
- házasságra való felkészülés, felelősségvállalás;
- termékenység, fogamzásszabályzás;
- felelős szexualitás;
- szülői hivatásra való tudatos felkészülés;
- várandósság, szülés.

1.1.6. Veszélyek, devianciák, lehetséges segítség

A gyermek életmódját családja és tágabb környezete, a későbbiekben az iskolai nevelés is befolyásolja. A fiatalok számára a tudatos életvezetés kialakításának első lépése a döntési helyzetek, a bennük rejlő választási alternatívák – az ún. „útelágazások” –, és következményeik felismerése, mérlegelése. A saját döntések feletti felelősségérzet erősítése, az árnyalt gondolkodásmód elősegítése a serdülőkor kezdetén (11–15 év) kiemelt jelentőségű. Az egészséges életvezetés alapja a megfelelő ismeretek, tudás elsajátítása és reflektálás önmagukra, az ezzel kapcsolatos tapasztalatszerzés, önismeret. Fontos továbbá, hogy a fiatalok útkeresésük során az erőforrásaikat meghaladó problémákat felismerjék, igényeiket meg tudják fogalmazni és segítséget tudjanak kérni, kapni egymástól és környezetüktől.

A modul célja, hogy a résztvevőkben kialakuljon a felelős gondolkodás és dönteni tudás képessége, amelynek alapja a döntési helyzet és a benne rejlő több-kevesebb választási alternatíva felismerése, majd a következményeinek tudatosítása minél korábbi életkorban.

Fontos tudatosítani a fiatalokban belső erőforrásaikat és arra buzdítani őket, hogy fedezzék fel, erősítsék az alapvető emberi értékeken alapuló kapcsolataikat.

További cél a különböző választási lehetőségek és azok következményeinek bemutatásával elősegíteni a veszélyhelyzetek felismerését, a fölöttük gyakorolható tudatos kontroll lehetőségét, a felelős döntéshozatal kialakulását. Érzékenyíteni a résztvevőket saját és mások helyzetének megértésére és elfogadására. Olyan ismeretek átadása és készségek fejlesztése válik fontossá, amelyek elősegítik a segítségkérést (család, barátok és szakemberek felé) és segítségnyújtást, a problémakezelést és megoldást. Rá kell mutatni, hogy ha a család, a közeg, amelyben élnek, valamilyen okból nem tud támasz lenni, milyen közösségi vagy intézményi segítséget vehetnek igénybe. A sikeres megküzdésük ugyanis utat nyithat az új életszakasz pozitívabb megélése, valamint a benne rejlő lehetőségek teljesebb kihasználása felé.

A modul fő témái:

- szenvedélybetegségek (káros, függőséggel járó betegségek: pl. nikotin, alkohol, kábítószer, játékszenvedély, képernyőfüggőség, pornó stb.);
- testi-lelki egészség.

1.1.7. Változások kezelése, veszteségek

A családi élet változások véget nem érő folyamata. Ehhez hozzá kell szoknunk, sőt, szükséges, hogy megtanuljunk elviselni, kezelni a változással járó nehézségeket. A változás okozta feszültségek, bizonytalanságok, a stressz hatékony kezelése sokféle lelki és mentális kompetenciát igényel. Cél mindezen kompetenciák kialakulásának elősegítése, fejlesztése, a változások kezelésével kapcsolatos ismeretek átadása. Meg kell ismertetni a fiatalokkal azokat a lélektani folyamatokat, amik a változásokat kísérik, fel kell készíteni őket arra, hogy a változások okozta feszültséget, bizonytalanságot miként lehet a helyzet értelmi és érzelmi megértésével sikeresen kezelni. Érdeemes továbbá azokra a konkrét személyes változásokra is rávilágítani, amelyekkel életükben a következő évek során találkozni fognak (pubertáskori identitáskeresés, intimitás, szülőkről való leválás, társá és szülővé válás).

Minden családnak megvan a maga megküzdési mintája, ez az otthonról hozott minta sok új megoldással gazdagodhat a közösségben a másoktól látható és megtanulható viselkedési módok által.

A változásokkal szorosan együtt járó jelenség, hogy valamit mindig magunk mögött hagyunk, túllépünk, kinövünk, lecserélünk stb. Ilyenkor a magunk mögött hagyott dolgok veszteségérzést keltenek, hiány, értékcsökkenés érzése keletkezik. Ennek feldolgozását szolgálja az ún. lelki gyászmunka, ami napjaink közösségi kultúrájából ki- veszőben van, s emiatt az egyének magukra maradván nem kapnak ehhez támaszt a kapcsolataikban. A változások nem megfelelő kezelése egyéni elakadásokhoz, személyiségbeli zavarok kialakulásához vezethet.

A modul fő témái:

- normatív krízisek, életszakaszok;
- veszteségfeldolgozás;
- halál, gyászmunka folyamata.

2. SZ. MELLÉKLET: A CSÉN-FOGLALKOZÁS A GYAKORLATBAN – ALSÓ TAGOZAT

2.1. Tanmenet alsó tagozat

Családi életre nevelés kerettanterve

1–2. évfolyam

Az alsós gyermek élete a családhoz kötődik, annak ellenére, hogy napirendjének egyharmad részét az iskolában tölti, egyharmadát átalussza, és a fennmaradó egyharmadban lehet a szüleivel. Ez az együtt töltött idő értelmi fejlődésének meghatározó része. Az alapvető viselkedési normákat otthonról, illetve a bölcsődéből és az óvodából hozza.

Az 1–2. évfolyamon a családi életre nevelés feladata az önismeret és a szűkebb (családi) és tágabb (iskolai) környezetben elfoglalt hely megismerése, értelmezése. Cél a közösséggé formálódás elősegítése, a diákokban a segítő attitűd mint alapértelmezett emberi hozzáállás kialakítása, az értékrend formálása, az érzelmek felismerésének és kifejezésének gyakorlása. Fontos rész a családon belüli szerepek és a munkamegosztás jelentőségének kiemelése, és a szeretet kifejezőmódjainak megismerése és gyakorlása.

A családi életre nevelés órákon a gyerekeknek alkalmuk nyílik arra, hogy a szituációs játékok, helyzetgyakorlatok segítségével a már meglévő tapasztalataikat ötvözzék újabb ismeretekkel, és azokat megtanulják alkalmazni. A beszélgetések, az úgynevezett nyitott mondatok fejlesztik a tanulók anyanyelvi képességeit, az alsó tagozaton oly fontos szóbeli szövegalkotást. A diákok a mesék, történetek, filmek, illetve a bábozás segítségével könnyebben helyezkednek bele egy-egy személy szerepébe, így a nehezebben kimondható is kimondhatóvá válik. Többek között a bensőben végbemenő folyamatok, érzelmek, melyek felismerése és megfogalmazása nagyon komoly jelentőségű családon belüli és kívüli kapcsolatok alakításában, a konfliktusok kezelésében. A változatos foglalkoztatási formák, a figyelemfelhívó szemléltető eszközök fenntartják a gyerekek érdeklődését. A direkt és indirekt csoportalakítások izgalmassá teszik a játékokat, illetve gyakoroltatják az elfogadást abban az esetben, ha a tanuló éppen nem a barátjával került egy csapatba. Mindezen túl, a személyes történetek elmondása és meghallgatása, az értékek melletti kiállás szolgálják az értékrend formálódását.

ÉVES ÓRASZÁM: 36 ÓRA /18 alkalom

Az órák 2 hetente 2 órában valósulnak meg páros óravezetéssel.

TÉMAKÖRÖK:

1. CSALÁD 8 óra
2. BARÁTSÁG 4 óra
3. SZERETETNYELVEK 4 óra
4. JELLEM ÉS ÉRTÉKREND 6 óra
5. ÖNISMERET 6 óra
6. CSAPATÉPÍTÉS – KÖZÖSSÉG 4 óra
7. ÉRZELMEK 4 óra

1. TÉMAKÖR: A CSALÁD

Fejlesztési cél: Miért jó családban élni?

A család értékének hangsúlyozása.

Pozitív attitűd kialakítása és/vagy megerősítése a család intézménye iránt.

Az önkifejezés/önkifejeződés képességének fejlesztése a gyerekekben a családról. A változás okozta feszültségek, bizonytalanságok, a stressz hatékony kezelése, valamint a veszteség elfogadása sokféle lelki és mentális kompetenciát igényel, ezért cél mindezen kompetenciák kialakulásának elősegítése, fejlesztése, a változások kezelésével kapcsolatos ismeretek átadása.

ÓRA	DÁTUM	AZ ÓRA TÉMÁJA	KAPCSOLÓDÁSI PONTOK
1-2.	szeptember 12.	Szerződés-kötés. A családdal kapcsolatos érzések megfogalmazása.	<i>Környezetismeret:</i> család, családtagok, családon belüli feladatok. <i>Technika, életvitel és gyakorlat:</i> egészség, betegség. <i>Magyar nyelv és irodalom:</i> érzelmek kifejezése. Ének-zene: zenehallgatás, daltanulás.
3-4.	szeptember 26.	Munkamegosztás, feladatmegosztás.	
5-6.	október 10.	Hagyományok, családi ünnepek.	
7-8.	október 24.	Veszteségek a családban – A jövő tervezése – Az én leendő családom.	

2. TÉMAKÖR: a BARÁTSÁG

Fejlesztési cél: Milyen a jó barát? Milyen barát vagyok?

A diákok jó kommunikációs képességeinek kialakítása és/vagy erősítése.

A barátság jelentőségének megismertetése – barát választása.

Szemléletformálás – esélyegyenlőség.

ÓRA	DÁTUM	AZ ÓRA TÉMÁJA	KAPCSOLÓDÁSI PONTOK
9-10.	november 7.	Milyen a jó barát?	<i>Magyar nyelv és irodalom:</i> mesék; szövegértés, szövegalkotás.
11-12.	november 21.	Hogyan legyek jó barát?	

3. TÉMAKÖR: SZERETETNYELVEK

Fejlesztési cél: A szeretetnyelvek fogalma, megismerése, begyakorlása

A szeretetnyelvek jelentőségének, mint a szeretetkifejezés eszközeinek megismerése, és ezek tudatos használatának gyakorlása a családban és/vagy az osztályközösségben.

A kommunikációs képesség javításával az érzelmi intelligencia fejlesztése.

ÓRA	DÁTUM	AZ ÓRA TÉMÁJA	KAPCSOLÓDÁSI PONTOK
13-14.	december 5.	Mit jelent a szeretetnyelv? Milyen típusai vannak?	<i>Magyar nyelv és irodalom:</i> mesék; szövegértés, szövegalkotás.
15-16.	december 19.	A szeretetnyelvek felismerésének és alkalmazási módjainak gyakorlása.	

4. TÉMAKÖR: JELLEM ÉS ÉRTÉKREND

Fejlesztési cél: Az értékrend megalapozása

Önálló gondolkodásra nevelés, szocializáció és a társas érintkezés fejlesztése, közösségi szabályok megismertetése és elfogadtatása.

Személyes külső-belső tulajdonságok felismerése és megfogalmazása, a lelkiismeret fogalmának megismerése, az alapvető illemtani kérdések tisztázása és készségszintű elsajátítása.

ÓRA	DÁTUM	AZ ÓRA TÉMÁJA	KAPCSOLÓDÁSI PONTOK
17-18.	január 16.	Az érték fogalma. Az értékek különböző szempontú csoportosítása – értékrend.	<i>Magyar nyelv és irodalom:</i> Mesék, meseszereplők. Udvariassági formulák. <i>Testnevelés és sport:</i> verseny, győzelem, vereség, fair play.
19-20.	január 30.	Értékes és értéktelen - jó és rossz. A lelkiismeret.	
21-22.	február 13.	Értéklícut. A megvásárolt értékek sorbarendezése – értékrend.	

5. TÉMAKÖR: ÖNISMERET

Fejlesztési cél: Lássuk meg mindenkiben az értéket!

Személyes külső-belső tulajdonságok felismerése és megfogalmazása, a lelkiismeret fogalmának megismerése.

ÓRA	DÁTUM	AZ ÓRA TÉMÁJA	KAPCSOLÓDÁSI PONTOK
23-24.	február 27.	Lássuk meg mindenkiben az értéket! Személyes értékeim. Én is értékes vagyok.	<i>Környezetismeret:</i> külső és belső tulajdonságok, hasonlóságok és különbségek. <i>Vizuális kultúra:</i> képzelt vagy valós események, személyek ábrázolása. <i>Technika, életvitel és gyakorlat:</i> napirend.
25-26.	március 13.	Mindenki jó valamiben.	
27-28.	március 27.	Az elfogadás.	

6. TÉMAKÖR: KÖZÖSSÉG – CSAPATÉPÍTÉS

Fejlesztési cél: Az építő és a romboló közösség megláttatása. Nem mindegy, hogy hová tartozom.

Az osztály- és iskolai közösség, mint a családtól eltérő társas közösség kialakítása, erősítése.

ÓRA	DÁTUM	AZ ÓRA TÉMÁJA	KAPCSOLÓDÁSI PONTOK
29-30.	április 10.	A közösség fogalma. Mitől közösség a közösség? Mitől válunk közösséggé? Milyen a jó közösség? /Elmélet/	<i>Magyar nyelv és irodalom:</i> mesék; szövegértés, szövegalkotás.
31-32.	április 24.	Csapatépítés: Minél jobb együttműködés az osztályon belül.	

7. TÉMAKÖR: ÉRZELMEK

Fejlesztési cél: A saját érzelmek felismerése és megfogalmazása. A másik ember érzelmeinek felismerése és megfogalmazása.

ÓRA	DÁTUM	AZ ÓRA TÉMÁJA	KAPCSOLÓDÁSI PONTOK
33-34.	május 8.	Az érzelmek kifejezése, megragadása, felismerése nonverbális és verbális elemekkel. A zene és az érzelmek kapcsolata - Mandalák színezése.	<i>Magyar nyelv és irodalom:</i> mesék; szövegértés, szövegalkotás.
35-36.	május 22.	Mások érzelmeinek felismerése.	<i>Ének-zene:</i> zenehallgatás, daltanulás. <i>Vizuális kultúra:</i> érzelmek ábrázolása színekkel

A fejlesztés várt eredményei:

A tanuló

- megismeri és elsajátítja az alapvető együttélési, együttműködési normákat a családban, az iskolában, a társadalmi életben;
- megtanulja a családi szerepekhez (anya, apa, gyermek) kapcsolódó feladatokat, és törekszik rá, hogy saját feladatait napi rendszerességgel elvégezze, és részt vegyen a házimunkában;
- megpróbálja saját magát és családját bemutatni, jellemezni, van fogalma jóról és rosszról, testről és lélekről, lelkiismeretről;
- igyekszik felismerni és megfogalmazni az érzéseit;
- törekszik mások, főként családtagjai iránti szeretetének kifejezésére;
- törekszik a társak iránti szeretet kifejezésére;
- szükség esetén nyitott a segítség nyújtására, illetve elfogadására.

Mindezek kapcsán a tanulóban kialakul egy elfogadó, pozitív attitűd a közösséggel, a családdal, saját magával és a másik emberrel, a hátrányos helyzetű emberekkel kapcsolatban.

2.2. Alsó tagozat oravázlat

- **Téma: Szerződés-kötés a CSÉN-foglalkozások rendjével kapcsolatosan, a családdal kapcsolatos érzések megfogalmazása**
- Fejlesztési cél:
 - Nem formális munkamódszerekkel kapcsolatos szabályok közös lefektetése, konszenzus kialakítása; ún. szerződés-kötés.
 - A család intézménye iránti pozitív attitűd megerősítése (ha szükséges, kialakítása) a család értékének hangsúlyozása, mélyítése. Képességfejlesztés: a családdal kapcsolatos önkifejezés/önkifejeződés, az érzések kifejezése területén.
- Osztály: 2. osztály

- Idő: 2x45 perc
- Szükséges eszközök: csomagolópapír, lájk-jelek, gyurmaragasztó, szókkártyák pozitív és negatív érzelmekkel, családtagokat, embereket ábrázoló képek (pl. magazinokból összegyűjtve), házikórajzok gyerekenként, egy nagy karton vagy csomagolópapír.

FOGLALKOZÁS MENETE

1. óra

1) Megérkezés:

5 perc

Játék: Földrengés (feszültség oldása)

Körülmények: Eggyel kevesebb szék, mint a játsszók száma.

Leírás: A „kimaradásra” épülő játékok egyike. A játékosok szemben ülnek egymással, két sorban. A két sor között kb. 3 m távolság legyen. Középen fel s alá sétál egy játékos, majd hirtelen elkiáltja magát, hogy „Földrengés!”. Ekkor az egymással szemben ülőknek helyet kell cserélniük. Egyvalaki azonban kimarad, mivel a középső játékos is igyekszik elfoglalni egy helyet. A kimaradó kerül középre.

2 Mit fogunk csinálni a CSÉN órákon?

5 perc

Nagyon rövid, a korosztályuknak megfelelő ismertetés.

3 A szabályok lefektetése: Szerződés-kötés

25 perc

Szükséges eszközök: csomagolópapír, lájk-jelek, gyurmaragasztó

Miért van szükség szerződésre? Mi a szerződés?

A megadott szabályokat kiosztjuk. Egy tanuló felolvass egyet, s ha a többség elfogadja, belekerül a szerződésbe.

- Legyél kedves másokkal!
- Kedvesek vagyunk egymással: nem csúfolunk ki senkit, és nem közöcsítünk ki senkit.
- Keressük a másikban a jót.
- A konfliktusokat békés úton oldjuk meg.
- Udvariasan kérünk, kérdecsünk, és válaszolunk.
- Figyelünk az utasításokra, szabályokra és azt betartjuk.
- Hallgassuk meg türelmesen, amit mások mondani szeretnének.
- Szóljunk, ha baj van!
- Segíték a társamnak.
- Egy csapat vagyunk.

Ha az összes elvárás a papírra került, a gyerekek a saját lájk-jelükre ráírják a nevüket, és aláírásként ráragasztják (a tanító nénik is).

4 Levezető játék

10 perc

Tanár úr azt mondta

Az irányító a kör közepére áll. Amennyiben utasításait úgy kezdi, hogy „Tanár úr azt mondta ...” akkor mindenki köteles azokat végrehajtani. Ha csak magát az utasítást mondja, akkor tilos végrehajtani.

2. óra

A családdal kapcsolatos érzések megfogalmazása

1 Szoborjáték:

5 perc

A tanulók kitöltik a teret. A játékot csendben játsszuk.

Járj úgy, mintha jókedvű lennél!

Járj úgy, mintha bánatos lennél!

Járj úgy, mintha dühös lennél!

Járj úgy, mintha meglepődött lennél!

Járj, úgy mintha ijedt lennél!

Járj úgy mintha boldog lennél!

2 Rávezető

10 perc

Megkezdett mondat befejezése (körben ülünk).

Családban élni azért jó vagy

A családban az a jó

3 Érzelmek csoportosítása:

10 perc

Melyek a pozitív, negatív érzelmek.

A táblán egy mosolygó és egy szomorú arc jelzi a kétféle csoportot.

Középen szóképeken érzelmek vannak, s a megfelelő helyre kell felragasztaniuk.

	
JÓKEDVŰ	FÉLÉNK
VICCES	IJEDT
DERŰS	HARAGOS
BÉKÉS	DÜHÖS
NYUGODT	IDEGES
GYENGÉD	MOGORVA
ODAADÓ	GONDTERHELT
BÜSZKE	BÁNATOS
VIDÁM	NYŰGÖS
BOLDOG	STRESSZES
JÓKEDVŰ	SZORONGÓ
KEDVES	ROSSZKEDVŰ
SEGÍTŐKÉSZ	BOLDOGTALAN
EGYÜTTÉRZŐ	CIVAKODÓ

4 Családokat, családtagokat, embereket ábrázoló képek.

10 perc

A képeken családokat láthattok. Meséljétek a képről!

Válasszatok ki egy embert, családtagot a képről, s mondjátok meg, hogy szerintetek mit érezhet? Vajon miért? Te ki lennél, vagy szeretnél lenni azon a képen? Miért?

Beszélgetés a képekről.

5 Közös családi házikó készítése

10 perc

Minden tanuló kap egy kis házikórajzot.

Feladat: ez a te családotod házikója. Színezd ki! Írd fölé azt az érzést, amit akkor érzel, amikor az otthonodra gondolsz!

Az elkészült házikókból egy osztályházikót készítünk, kitesszük a falújságra.

3. SZ. MENNLÉKLET: A CSÉN-FOGLALKOZÁS A GYAKORLATBAN: KÖZÉPISKOLA 10. ÉVFOLYAM ELSŐ NEGYEDÉV

3.1. Tanmenet, középiskola 10. évfolyam első negyedév

TÉMA: A SIKERES ÉLET ÉS A BOLDOG PÁRKAPCSOLAT ÖSSZEFÜGGÉSEI

ÜTEMEZÉS: 6 alkalmas 12 tanórás tanmenet 10. évfolyamosok számára. A foglalkozások kétheti rendszerességgel kerülnek megtartásra

6 ALKALOM ÖSSZEFOGLALÓ TANMENETE

ÓRASZÁM	CSÉN MODUL (NAT kerettantervi anyaga szerint)	FEJLESZTÉSI CÉL	FOGLALKOZÁSI ALKALMAK TÉMÁI	KAPCSOLÓDÁSI PONTOK
6 alkalom 2 tanórában =12 tanóra kétheti rendszerességgel	1.CSALÁD TÁRSAS KAPCSOLATOK – KOMMUNIKÁCIÓ, KONFLIKTUSKEZELÉS JELLEM ÉS ÉRTÉKREND NEMISÉG –PÁRKAPCSOLAT – SZEXUALITÁS	A fiatalok elgondolkodtatása a jövőjüket meghatározó életeseményekről, az életcéljaikról és kiemelten a párkapcsolatokról. Fontos, hogy a fiatalok felismerjék és tudatosítsák a következőket: Az igazi párkapcsolatra tudatosan készülni kell. A párkapcsolatban felelősséggel tartoznak egymásért. A szexualitás az igazi célját csak egy mély, elkötelezett kapcsolatban tudja betölteni. Fontos, hogy a diákok rádöbbenjenek: A párválasztásra komolyan készülniük kell, és igenis van lehetőségük a tudatos felkészülésre. Léteznek életre szóló rossz döntések, amelyek sérülésmentesen nem hozhatók helyre. A férfi és női működés között nagy különbségek vannak, amelyeknek az ismerete segít az ellenkező neműek megértésében, és a megértés révén csökkenhetnek a párkapcsolati konfliktusok.	1.alkalom: Sikeres élet 2.alkalom: Kommunikációs vitaóra alapvető értékekről 3.alkalom: Párkapcsolat, szexualitás – vélemények és tények 4.alkalom: Párkapcsolati jó és rossz döntések és hatásaik 5.alkalom: Milyen a férfi? Milyen a nő? 6.alkalom:Milyen társat szeretnék	<i>Magyar nyelv és irodalom:</i> szövegalkotás, értelmezés, verbális és nonverbális kommunikációs technikák, érzelm kifejezés, dramatikusság megjelenítés. <i>Technika, életvitel és gyakorlat; Etika/hit-és erkölcsstan:</i> az adott CSÉN-téma szaktantárgyon belüli vonatkozásai. <i>Idegen nyelv:</i> az adott CSÉN-téma idegen nyelven való kommunikációja. <i>Rajz és vizuális kultúra:</i> szimbólumok, képi asszociációk, érzelm kifejezés. <i>Biológia:</i> az ember kétneműsége, az emberi szaporodás, szexualitás, párkapcsolat. <i>Gyermekvédelem, bűnmegelőzés:</i> bántalmazás, erőszak prevenciója.

TANMENET ALKALMANKÉNTI KIBONTÁSA

ÓRA-SZÁM	FEJLESZTÉSI CÉL	FOGLALKOZÁSI ALKALMAK TÉMÁI	MÓDSZER/ MUNKAFORMA	EGYÉB (eszközök, megjegyzések)
1. ALKALOM: SIKERES ÉLET				
2*45 perc	A diákok <ul style="list-style-type: none"> gondolkoznak el a sikeres élet ismérvein, és a megvalósításához szükséges anyagi, szellemi és készségszintű feltételeken. Ismerjék fel, hogy a sikeres életért tudatos döntésekkel már most sokat tehetnek; a jelenlegi döntések kihatnak az egész életükre. A párválasztás lesz az egyik ilyen fontos döntésük, amely nagyrészt meghatározza a boldogságukat. Fontos az egyéni életút tervezése, ahhoz, hogy céljait megfogalmazzák és elérhessék.	<ul style="list-style-type: none"> Sikeres élet kritériumai képek alapján. A saját élet megjelenítése 20 év múlva (hol, hogyan, kivel, élek?, mit csinálók?) Sikeres élethez szükséges dolgok, készségek. Egyéni életút tervek 	<ul style="list-style-type: none"> Képválasztás, a sikeres élet egyéni szimbólumainak kiscsoportos szóbeli megosztása, a beszélgetés mélyítése, kézzelfoghatóbbá tétele, a saját élet víziója 20 év múlva. Majd csoportonként szavazás: a legfontosabb sikerkritériumok, szimbólumok kiemelésével. Csoportos gyűjtőmunka írásban: a szavazás dobogós helyzetjének (pl. sportautó, egészséges család, diploma stb.) értékelése: mi mindenre van szükség-dologi, szellemi, és készségszintű felsorolás, célok kitézése Kérdőív (Az életúttal kapcsolatos kérdésekből, pl. mi szeretnél volna lenni kiskorodban, mi a legfőbb vágyad, hol szeretnél élni, kik segítenek, kik gátolnak stb.) kitöltése egyénileg, majd választott párral való szóbeli megbeszélés. 	<p>Eszközök:</p> <ul style="list-style-type: none"> színes képek, tábla, táblafilc, csomagolópapír több ív, írólapok a résztvevőknek és tollak, előkészített életút-kérdőív résztvevőnként. <p>Kapcsolódási pontok:</p> <ul style="list-style-type: none"> <i>Rajz és vizuális kultúra:</i> szimbólumok, képi asszociációk. <i>Magyar nyelv és irodalom:</i> szövegalkotás, értelmezés. <i>Technika, életvitel és gyakorlat;</i> <i>Etika/hit-és erkölcsstan;</i> <i>Idegen nyelv:</i> pályaválasztás, hivatás, egyéni életút, siker.

ÓRA-SZÁM	FEJLESZTÉSI CÉL	FOGLALKOZÁSI ALKALMAK TÉMÁI	MÓDSZER/ MUNKAFORMA	EGYÉB (eszközök, megjegyzések)
2. ALKALOM: KOMMUNIKÁCIÓS VITAÓRA PÁRKAPCSOLATI ÉRTÉKEKRŐL				
2*45 perc	<ul style="list-style-type: none"> A diákok kommunikációs készségének és vitakultúrájának fejlesztése, az egymást támogató és a másikat megítélő kommunikáció megkülönböztetése. Az asszertív kommunikáció fontosságának hangsúlyozása. A diákok együttműködésének fejlesztése. A vezetői készségek fontosságának hangsúlyozása. Az értékekről való elgondolkodtatás és annak tudatosítása, hogy az értékrend befolyásolja a döntéseinket, melyeknek hosszú távú következményei lehetnek. Az erkölcsi érzék fejlesztése a nem formális tanulás útján. 	<ul style="list-style-type: none"> Egyéni értékrend felállítása. Csoportos közös értékrend kialakítása, konszenzus Közös értékelés és egyéni reflexió. 	<ul style="list-style-type: none"> Egy fiú és egy lány történetéből kirajzolódó párkapcsolati dilemma kapcsán egyéni munka, majd: Vitakultúra fejlesztése: kics csoportos vita; érvek és ellenérvek, illetve és konszenzusra való törekvés. Erkölcsi érzék fejlesztése a foglalkozásvezető által vezetett beszélgetés formájában a nem formális tanulási mód elve alapján (egymás véleményét hallva), majd egyéni írásos reflexió, lehetőség szerint rövid megosztással. 	<p>Eszközök:</p> <ul style="list-style-type: none"> tábla, táblafilc, csomagolópapír több ív, írólapok a résztvevőknek és tollak, történet, amelyben több szereplő van és komoly párkapcsolati dilemmát (pl. megcsalás) vet fel pl. Juanita és Rodrigo története. <p>Kapcsolódási pontok:</p> <ul style="list-style-type: none"> <i>Magyar nyelv és irodalom:</i> szövegalkotás, értelmezés, kommunikációs technikák, vita, érvelés, érzések kifejezése. <i>Etika/hit- és erkölcsstan/idegen nyelv:</i> hűség, szerelem, párkapcsolat, érnység, másokért való kiállás stb.
3. ALKALOM: PÁRKAPCSOLAT, SZEXUALITÁS – VÉLEMÉNYEK ÉS TÉNYEK				
2*45 perc	<p>Az előző, értékrenddel kapcsolatos órát (Juanita) követően most saját személyes véleményük nyilvánuljon meg a párkapcsolat-szexualitás témában.</p> <p>Gondolkozzanak el a szexuális aktivitás késleltetésén, annak nem mindenáron és bárkivel való megkezdésén, a szüzesség értékén.</p> <p>Szembejelenek azzal, mit mondanak a tudományos kutatások a korán elkezdett szexuális élet – együttélés – párkapcsolati boldogság – lelki egészség – szexuális úton terjedő betegségek – nem tervezett várandósság összefüggéseiben.</p> <p>Megértsek, hogy a későbbi életük szempontjából sodródás helyett fontos, hogy döntést hozzanak, mit gondolnak, hol a helye számukra a szexuális életnek.</p> <p>Gondolják át és fogalmazzák meg a saját véleményüket a szexualitás – párkapcsolat – házasság – család – gyerekek témában.</p>	<p>Szexuális aktivitás megkezdése és annak hatása a kapcsolatra – vélemények.</p> <p>Mit mond a tudomány? Tények áttekintése.</p> <p>Tudatos döntés vagy sodródás a szexuális aktivitás megkezdése.</p> <p>Párkapcsolati kérdőív</p>	<p>Egyéni vélemények felmérése tengely mentén való beállással, majd 2 csoport alakításával vita lebonyolítása, érvek és ellenérvek ütköztetése a témában saját vélemény alapján</p> <p>Teszt (tudományos kutatások eredményein alapuló tényekből összeállított) kitöltése – egyéni munka közös értékeléssel.</p> <p>Csoportos gyűjtőmunka és csoportosítás (miért igen és miért nem, milyen hatásra vagy ellenhatásra kezdődik vagy nem kezdődik meg a szexuális aktivitás).</p> <p>Egyéni írásbeli munka saját vélemény/döntés név nélküli leírása, amely a 6. foglalkozáson kerül kiértékelésre.</p>	<p>Eszközök:</p> <ul style="list-style-type: none"> Hosszú spárga, tengelyként használható, tábla, táblafilc, csomagolópapír több ív, írólapok a résztvevőknek és tollak, teszt, párkapcsolati kérdőív. <p>Kapcsolódási pontok:</p> <ul style="list-style-type: none"> <i>Magyar nyelv és irodalom:</i> szövegalkotás, értelmezés, kommunikációs technikák, vita, érvelés, érzések kifejezése. <i>Etika/hit- és erkölcsstan/idegen nyelv:</i> hűség, szerelem, szexualitás. <i>Biológia:</i> emberi szaporodás, szexualitás. <i>Védőnői egészségfejlesztés:</i> nem kívánt várandósság, nemi betegségek.
4. ALKALOM: PÁRKAPCSOLATI JÓ ÉS ROSSZ DÖNTÉSEK ÉS HATÁSAIK				
2*45 perc	<p>A fiatalok meglássák, hogy egy nem kölcsönösen elkötelezett kapcsolatnak milyen negatív hatásai lehetnek.</p> <p>Elgondolkozzanak, mi minden sodorhat bele egy fiatal a szexuális kapcsolatba, és ez a belesodródás mivel járhat.</p> <p>Megértsek a szexuális és nem szexuális érintés iránti igények különbségét a párkapcsolatban.</p> <p>Meglássák, milyen fontos a NEM-et mondani tudás és a NEM elfogadása egy párkapcsolatban (is).</p> <p>Rálássanak, miért nehéz sokszor a NEM-et mondás, és hogyan érdemes megvalósítani.</p> <p>Preventív alkalom a szexuális bántalmazás és bűnmegelőzés témában.</p>	<p>Egy párkapcsolat jellemzői.</p> <p>Tinédzserek vallomásai a szerelemről, szexualitásról.</p> <p>Az érintés jelentéstartalma – különbségek a szeretet, biztonság megélése iránti vágy és a szexualitás iránti vágy kifejezése között.</p> <p>NEM-et mondás és annak elfogadása, személyes integritás védelme, esetleges bántalmazás megelőzése.</p>	<p>Modern zeneszám meghallgatása és közös értelmezése.</p> <p>Csoportos feldolgozás – a megélt örömök és fájdalmak miértjeinek tisztázása.</p> <p>Ismeretanyag átadása csoportos feldolgozásban: feliratok csoportosítása, értelmezése</p> <p>Készségfejlesztés: nemet mondás gyakorlása párokban a hétköznapiakból vett élethelyzetek alapján, majd csoportos megosztás és értelmezés.</p>	<p>Eszközök:</p> <ul style="list-style-type: none"> CD-lejátszó tábla, táblafilc, csomagolópapír több ív, írólapok a résztvevőknek és tollak, tinédzserek vallomásai, feliratok az érintés témához. <p>Kapcsolódási pontok:</p> <ul style="list-style-type: none"> <i>Magyar nyelv és irodalom:</i> szövegalkotás, értelmezés, érzések kifejezése, nonverbális kommunikáció. <i>Etika/hit- és erkölcsstan/idegen nyelv:</i> döntés, nemet mondás, bántalmazás. <i>Biológia:</i> emberi szaporodás, szexualitás. <i>Gyermekvédelem:</i> bántalmazás, erőszak.

ÓRA-SZÁM	FEJLESZTÉSI CÉL	FOGLALKOZÁSI ALKALMAK TÉMÁI	MÓDSZER/ MUNKAFORMA	EGYÉB (eszközök, megjegyzések)
5. ALKALOM: MILYEN A FÉRFI? MILYEN A NŐ?				
2*45 perc	<ul style="list-style-type: none"> A fiatalok megértésük, hogy a férfiak és nők közti különbségek természetes adottságok, egyik se jobb, mint a másik – MÁSOK. Jobban lássák saját nemük értékeit. Tudatosuljon bennük, milyen kép, elvárás van róluk a másik nemből. Mindezek ismerete segítséget jelentsen a párkapcsolati konfliktusok elkerülésében/ megértésében/kezelésében. 	<ul style="list-style-type: none"> „Vakrandi” Ideális férfi/ideális nő Férfi agy női agy, férfi és női különbségek 	<ul style="list-style-type: none"> Tulajdonságyűjtés képek alapján, egyéni véleményalkotás közös csoportosítással. Szoborban való dramatikus megjelenítés és csoportos gyűjtőmunka, fiúk és lányok külön, majd közös megosztás. Kisfilm megtekintése és feldolgozása, tudományos megfigyelések és gyakorlati tapasztalatok megosztása, 4 sarkos játék. 	<p>Eszközök:</p> <ul style="list-style-type: none"> vetítéshez: laptop projektor, hangszóró tábla, táblafilc, csomagolópapír több ív, írólapok a résztvevőknek és tollak, férfiakat és nőket ábrázoló képek kisfilm férfi és női működésről <p>Kapcsolódási pontok:</p> <ul style="list-style-type: none"> <i>Magyar nyelv és irodalom:</i> szövegalkotás, értelmezés, érzések kifejezése, dramatikus megjelenítés <i>Etika/hit-és erkölcsstan;ledegen nyelv:</i> férfi és nő <i>Biológia:</i> az ember kétneműsége, emberi szaporodás, szexualitás
6. ALKALOM: MILYEN TÁRSAT SZERETNÉK – A TÉMA ÖSSZEFOGLALÁSA				
2*45 perc	<ul style="list-style-type: none"> A párkapcsolat és sikeres élet téma összefoglalása. Vidám, oldott légkörben még egyszer elgondolkodnak a diákok azon, hogy mik azok a tényezők tulajdonságok, amik számunkra személyesen a legfontosabbak. Az önérvényesítő kommunikáció fejlesztése. Az értékek mentén való döntés gyakorlása. Annak a családbarát szemléletnek a mélyítése, amely segítséget jelent a boldog párkapcsolat kialakításában, az eljövendő családalapításban, a gyermekek vállalásában. 	<ul style="list-style-type: none"> Elvárások, vágyak tudatosítása. Létezik-e örökké tartó szerelem. A témasorozat összefoglalása. KÖZÖS ÜNNEPLÉS ZÁRÁS 	<ul style="list-style-type: none"> Jellemző tulajdonságok, adottságok árverése. Kisfilm közös megtekintése és csoportos feldolgozása. A 3. alkalommal kitöltött Párkapcsolati kérdőív értékelése Születésnap tortát leendő gyermekeik tiszteletére Egyéni reflexió írása szóbeli megosztással 	<p>Eszközök:</p> <ul style="list-style-type: none"> vetítéshez: laptop projektor, hangszóró tábla, táblafilc, csomagolópapír több ív, írólapok a résztvevőknek és tollak, árveréshez tulajdonságok korábbi kérdőívek kiértékeléséhez torta (kisvillák, papírtányérok) <p>Kapcsolódási pontok:</p> <ul style="list-style-type: none"> <i>Magyar nyelv és irodalom:</i> szövegalkotás, értelmezés, érzések kifejezése, nonverbális kommunikáció <i>Etika/hit-és erkölcsstan;ledegen nyelv:</i> házasság, család, gyermek

3.2. Óravázlat középiskola 10. évfolyam

2. alkalom

KOMMUNIKÁCIÓS VITAÓRA ALAPVETŐ PÁRKAPCSOLATI ÉRTÉKEKRŐL

Fejlesztési cél:

- A diákok kommunikációs készségének és vitakultúrájának fejlesztése, az egymást támogató és a másikat megítélő kommunikáció megkülönböztetése.
- Az asszertív kommunikáció fontosságának hangsúlyozása.
- A diákok együttműködésének fejlesztése.
- A vezetői készségek fontosságának hangsúlyozása.
- Az értékekről való elgondolkodtatás és annak tudatosítása, hogy az értékrend befolyásolja a döntéseinket, melyeknek hosszú távú következményei lehetnek.
- Az erkölcsi érzék fejlesztése a nem formális tanulás útján.

Eszközök:

- Tábla, táblafilc, csomagolópapír több ív,
- írólapok a résztvevőknek és tollak,
- Juanita és Rodrigo története és ennek feldolgozásához munkalapok résztvevőnként.

Időtartam: 2*45 perc

A foglalkozás menete

A foglalkozás egy erkölcsi értékeket érintő kommunikációs csoportjáték, amelynek során a diákok kis mértékű moderálással vitatkoznak és próbálnak konszenzusra jutni. Eközben javasolt a foglalkozásvezető(k) nek jegyzetelni, hogy az elemzésnél vissza tudjon utalni bizonyos kommunikációs helyzetekre!

1. Ráhangoló játék:

5 perc

Cseréljenek helyet azok, akik,

- szeretik kimondani a véleményüket,
- szívesen kérnek tanácsot másoktól,
- mindig tudják, hogy mi a helyes,
- voltak már szerelmesek,
- inkább csöndben maradnak,
- fontosnak tartják a hűséget,
- úgy gondolják, hogy a szerelemért érdemes kockáztatni a barátságot is,
- ami a szívükön az a szájukon,
- nehéz döntésekkel egyedül bírkóznak meg.

2. Olvassuk fel kétszer a történetet!

10 perc

A második felolvasás előtt osszuk ki a munkalapokat és mondjuk el a feladatot!

Állíts fel sorrendet (1–7-ig) a szereplők között, a szerint, melyikük mennyire szimpatikus számadra!

JUANITA ÉS RODRIGO

Juanita (J.) és Rodrigo (R.) már évek óta nagyon szerették egymást, de csak ritkán találkoztak, mivel a nagy folyó két partján laktak. Csak a száraz időszakban tudtak átkelni egymáshoz a túlpartra, az egyetlen révész segítségével.

Sajnos abban az évben soha nem látott magas, veszélyes vízállásra számítottak a faluban. A folyó egyre áradt. Juanita szeretett volna átkelni Rodrigóhoz, mivel a fiú megkapta a behívóját, és egy hónap múlva be kellett vonulnia. A fiatalok szerettek volna összeházasodni, mielőtt R. beáll katonának. J. rohant a partra, és kérte a révészt, hogy vigye át a túloldalra. A révész közölte vele, hogy már túl veszélyes, és ő már nem szállít utasokat odaát. J. kétségbeesve kérte, de a révész hajthatatlan volt. Végül engedett az unszolásnak, és 1 000 000 pezóért vállalta a kockázatot. J.-nak sajnos nem volt ennyije. Hazarohant. Kérte a szüleit, adjanak neki pénzt, de a szülei meg sem hallgatták, nem is figyeltek rá, mert rengeteg dolguk volt a földeken az esős évszak beállta előtt. Arra kérték, segítsen inkább ő is nekik.

J. elszaladt legjobb barátjához, Garcia de Lopezhez, aki a város első divatüzletében dolgozott, és gazdag ember hírében állt. Amikor őszintén elmondta, hogy mihez kér kölcsön pénzt, Lopez ezt súgta neki: „Túl sokat kérsz, de egy megoldás mégis van: nálam töltöd az éjszakát, utána átviszlek én a motorcsónakomon.” J. meghökkent: „Hogy tehetném, amikor őt szeretem?” – zokogta. Lopez megvonta a vállát, és a vevőkhöz sietett. J. sírva bolyongott az utcán, aztán eszébe jutott, hogy az öreg tanítójától biztosan remélhet tanácsot. A bölcs figyelmesen hallgatta, tünődött egy darabig, majd így szólt: „Lányom, most valami bölcsességet vársz tőlem, de ebben a kérdésben nem akarok, és nem is tudok segíteni. Neked kell döntened!”

J. kétségbeesetten bolyongott tovább, majd sírva Lopez lakása felé indult, és odaadta magát neki... Lopez ígéretéhez híven átvitte az áradó folyón a motorcsónakjával. Rodrigo, aki a túlsó parton már türelmetlenül várta, karjába kapta, magához ölelte majd megkérdezte, hogyan is jutott át hozzá. J. őszintén, zokogva mesélte el neki vívódásait. Rodrigo elsápadt és dühösen támadt rá: „Hogy adhattad oda magad másnak? Undorodom tőled! Nem akarlak többé látni!”

J. kétségbeesetten, reményvesztetten felkereste a közelben lakó bátyját, Josét. A fiú végighallgatta húga történetét, majd némán a fiókhoz lépett, és elővette pisztolyát.

J. nem volt képes visszatartani őt, José elment Rodrigóhoz és lelőtte.

3. Az egyéni sorrend felállítása önálló munkaként.

10 perc

Állítsatok fel sorrendet (1–7-ig) a szereplők között, aszerint, hogy melyik mennyire szimpatikus számotokra!

	1. Saját sorrend	2. Csoportsorrend	3. Módosított saját sorrend	4. A két saját sorrend különbsége
Juanita				
Rodrigo				
A révész				
Juanita szülei				
A bölcs				
Garcia de Lopez				
José, a báty				

4. Közös sorrend kialakítása

15 perc

Alakítsunk 2 csoportot, mindkét csoport feladata egy közös sorrend kialakítása konszenzussal.

A következő, legfeljebb 15 percben egy közös sorrendet kell felállítanotok, próbáljátok érvekkel meggyőzni egymást! Cél, hogy 15 perc múlva a közös véleményeteket írjátok be a táblázat 2 oszlopába!

A beszélgetés alatt a foglalkozásvezető csak akkor avatkozzon bele a vitába, ha szükséges, leginkább azért, hogy a hallgatagabb gyerekek véleményét is meghallgassák, illetve a vitakultúra szabályainak betartását következetesen felügyelje. Jegyzetelje a vitafolyamat kommunikációs jellegzetességeit.

5. Új egyéni sorrend felállítása, önálló munka:

5 perc

Most lehetőségek van az elhangzott vita alapján módosítani az első, (egyéni) sorrendeket, de nem kell mindenképpen változtatni rajta! Ezt a táblázatban is rögzítsd a megfelelő oszlopban.

6. A 3. és 1. oszlop különbségének, eltérésének, (abszolút érték) kiszámítása

5 perc

7. Megbeszélés

25 perc

A játék lényeges eleme a megbeszélés, ami nagyon sok dologra kiterjedhet.

Fontos! Az érzelmi biztonság fenntartása a vita, illetve a megbeszélés során. Abban az esetben, ha a vita érzelmileg nagyon felkorbácsolja az indulatokat, vagy személyes hangvételűvé válik, akkor azt idejében kezelni kell. Akár egy levezető, mozgásos játékot is közbeiktathat, ha szükségét látja (ld. 8. játék). De ezt megelőzendő a foglalkozásvezetőnek következetesen kell a vitakultúra szabályaira figyelni és azt betartatni. Ha ez még új a résztvevőknek, akkor előzetesen tisztázni kell: nem minősíthetik a résztvevők sem egymást, sem egymás véleményét, de nem kell egyetérteniük, saját álláspontjukat kifejezhetik tárgyilagosan, úgy, hogy nem bántják meg a másikat.

Megbeszélés szempontjai:

- Lehet-e helyes sorrendet felállítani? (Fontos tisztázni, hogy a vitajáték célja nem a tökéletesen helyes sorrend felállítása volt, hiszen a szimpátia nagyon személyes kérdés. Ugyanakkor a szimpátiát többféle szempont alapján nyeri vagy veszti el valaki, így gyakorlatilag értékek és értékrendszerek ütköztetése zajlott, ami nagyon fontos az élet minden területén, nemcsak a későbbiekben, hanem már most is.)
- Mennyire tudtad módosítani rugalmasan a saját véleményedet? Jó-e, ha valaki nem változtat? Jó-e, ha alkalmazkodik? (Kismértékű alkalmazkodás előny, de nem jó, ha mindenben változtatunk, kivétel, ha nagyon meggyőző beszélgetés után tesszük. A kérdéseket a foglalkozásvezető csak vesse fel, gondolkodtasson el és a válaszok alapján igyekezzen az értékes, pozitív előremutató válaszokat kiemelni, megerősíteni, amelletti érvelést támogatni!)
- Ki hogyan vett részt a csoportmunkában? El merete-e mondani a véleményét, képviselte-e azt? Ha nagyon biztos volt a saját sorrendjében, igyekezett-e meggyőzni a csoporttársakat?
- Mindig kell-e hallgatni a csoportra? Mikor igen, mikor nem? Mindig a többségnek van igaza?
- Az egyes szereplőknél mennyire a szimpátia, és mennyire az erkölcs vagy a bűn alapján döntöttek (a báty szerepe, aki gyilkol és mégis szimpatikus)?
- Fiúk és lányok megítélésének különbsége Juanita cselekedete kapcsán (fiúk általában jobban elítélik)?
- Ki vállalt vezető szerepet? Eluralta a terepet, vagy kihozta a többiekből is a legtöbbet?
- Volt-e, aki nagyon negatívan hatott a csoport légkörére? Vagy feltűnően kivonult a játékból?
- Hasonlóan vesznek-e részt a hétköznapiakban a csoport életében?

8. Levezető Játék:

5 perc

Vállracsapós: ki-ki választ magának a történetből egy nevet és a sajátjával együtt használja (pl. GáborRodrigo). A foglalkozásvezető mond egy ilyen új nevet, a középben állónak egy újságpapírral a kezében meg kell finoman érintenie, akit szólítottak. Ha sikerül, az érintett áll be középre. Ha a megszólított azelőtt tud egy másik nevet mondani, mielőtt megérintették, akkor a középben állónak az újonnan szólítottat kell megkeresni és így tovább. Ha rossz nevet mond be a megszólított, akkor is ő kell középre álljon.

9. ZÁRÁS

10 perc

Egyéni írásos reflexió készítése résztvevőnként arról, hogyan érezték magukat a vitában, és mi volt a legfontosabb számukra, amit tanulságként megfogalmaznak.

- Egy közös zárókörben lehetőséget ad a foglalkozásvezető, hogy megosszák a reflexiót, akik szeretnék, főként a tanulság részét.
- Fontos megkérdezni az érzelmi ventilláció miatt, hogy kiben alakult ki negatív érzés és miért.

4. SZ. MELLÉKLET: A CSÉN-FOGLALKOZÁSOK MINŐSÉGÉNEK BIZTOSÍTÁSA ÉS ÉRTÉKELÉSE, EREDMÉNYEK MÉRÉSE

Foglalkozásértékelő kérdőív CSÉN-foglalkozás után

(a foglalkozásvezető(k) tölti(k) ki)

4.1. Foglalkozásértékelő kérdések

1. Mennyire sikerült a CSÉN-foglalkozás egyedi légkörének megteremtése? (Ráhangolás, ventilációs lehetőség stb.)
0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
2. Mennyire sikerült a foglalkozásvezető(k)nek ráhangolódni a csoportra?
0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
3. Mennyire sikerült felkelteni a résztvevők érdeklődését a téma iránt?
0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
4. Mennyire kapcsolódtak be a résztvevők a játékokba?
0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
5. Mennyire kapcsolódtak be a résztvevők a beszélgetésekbe?
0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
6. Mennyire fejezték ki a résztvevők a saját véleményüket? (ld. CSÉN-foglalkozások szabályai)
0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
7. Mennyire hallgatták meg a résztvevők a másik véleményét? (ld. CSÉN-foglalkozások szabályai)
0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
8. Mennyire sikerült elkerülni egymás minősítését? (ld. CSÉN-foglalkozások szabályai)
0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
9. Mennyire fejezték ki a résztvevők a témával kapcsolatos érzelmeiket?
0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
10. Mennyire segítették az alkalmazott módszerek a téma feldolgozását (játékok, tárgyak, képek, történetek, zene, film stb.)? (A foglalkozásról szóló reflexióban részletesebben kifejezhető.)
0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
11. A visszajelzések alapján mennyire érte el a foglalkozás a kitűzött célját?
0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Páros foglalkozásvezetés esetén

+1 A foglalkozásvezetők mennyire tudtak együttműködni?

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

4.2. Rövid, szöveges reflexió

Az egyes foglalkozáselemek kapcsán kiemelendő (fogadtatás/hasznosság/időkeret/váratlan reakció stb.):

.....

.....

.....

Egyéb, a fentiekben nem szereplő, de a csoportra/következő foglalkozások tervezésére vonatkozó fontos megjegyzés:

.....

.....

.....

**CSALÁDBARÁT
ORSZÁG**
NONPROFIT KÖZHASZNÚ KFT.

Családbarát Ország Nonprofit Közhasznú Kft.
Székhely: 1134 Budapest, Tüzér utca 33–35.
E-mail: ugyfelszolgalat@csbo.hu
Tel.: +36 70 500 1626
www.csbo.hu

A kiadásért *dr. Grundtner Marcell Károly* a Családbarát Ország Nonprofit Közhasznú Kft. ügyvezetője felel.